

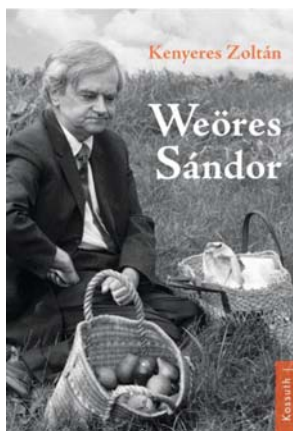
A teljesség felé törekvő költészet

KENYERES Zoltán: *Weöres Sándor*. Kossuth Kiadó, Budapest, 2013.

100 éve született. Csodagyerekként robbant be az irodalmi köztudatba, költőként pedig olyan csodát művelt a magyar nyelvel, amelynek titkát a mai napig próbálják megfejteni műkedvelő érdeklődők és irodalomtudósok egyaránt. Játékversein kisgyermek generációi nőttek fel, az *Őszi éjjel...* kezdetű dal vagy épp a *Bóbita* sorai nevének hallatán mindannyiunk fülében ott csengetnek. *Valse triste* című versét a 12 legszebb magyar vers közé választotta a magyar olvasóközönség, *A teljesség felé* című parainézis-szerű gyűjteménye pedig minden bizonnyal az egyik legtöbbet idézett magyar mű napjainkban. Mítoszi ihletésű és filozófiai tárgyú költeményeinek értelmezése a mai napig lezárhatatlan folyamatnak bizonyul, szonettjeivel e műforma egyik megújítójaként tartjuk számon a magyar irodalomban, a *Psychével* olyan sajátos műfajt teremtett, amely verses regény és nyelvi imitáció határán lebeg. Mallarmé fordítójaként, a keleti filozófiák közvetítőjeként, Kodály-dallamok „megszövegezőjeként” ismerjük őt.

Kenyeres Zoltán monográfiája arra vállalkozik, hogy e rendkívül sokrétű életművet életrajzi adatokon, levélrészleteken, mélyreható műértelmezéseken és szakirodalmi forrásokon keresztül, az életműre ható kultúrtörténeti és irodalmi hatások alapos feltérképezésével tárja az érdeklődő közönség elé. A centenáriumi év kapcsán megjelent kötet külön érdeme, hogy Weöres költészetét nem elszigetelt jelenségként vizsgálja, hanem azoknak a szellemi áramlatoknak, irodalmi tendenciáknak és filozófiai hatásoknak a keresztmetszetében, amelyek a Nyugat harmadik nemzedékét meghatározzák, és amelyek Weöres költészetét e nemzedéken belül egyedivé teszik.

Weöres első könyveivel – a *Hideg van, A kö és az ember*, *A teremtés dicsérete* című versesköteteivel, valamint *A vers születése* című doktori értekezésével – ugyanis fokozatosan eltávolodott a *Nyugat* hagyományait folytató költészettől. Első három kötetére még erős hatással volt Babits, Kosztolányi és mindenekelőtt Füst Milán lírája, később azonban mondanivalója érdekében minden formai lehetőséget felhasznált. A szimbolista látásmód, a szürrealizmus által felkínált lehetőségek, a zenei formákkal való kísérletezés, a mítoszi ihletésű hosszúversek, a versritmus érzéki

élményére ráhagyatkozó játékversek, a szigorú formafegyelmet megkövetelő szonettek, a stílusimitáció, a műfaji és formai sokszínűség mind-mind áradó mondanivalójának kifejezését szolgálta. Hiszen a verset nem a személyes önkifejezés, hanem az *általános létkifejezés* eszközének tekintette. „Nem az élmény tünékeny csodáit kívánta rögzíteni, hanem az embert és természetet egybefogó kozmosz jeladásait kereste, az esetlegessel szemben a nem változót kutatta, az egyszer megjelenő helyett a mindig jelenlévőt akarta megragadni, és a végső dolgok bizonyossága vagy éppen bizonytalansága gyűjtötte föl képzeletét.” (84. o.) Az individualizmust, az egyéniség mindenfajta kultuszát elutasította tehát, melynek poétikai vonatkozása a vers alanyának háttérbe szorulása. Az individuum versbeli felszámolásának egyik iránya a mítosziparfrázisok világa, hiszen a mítoszban egy tagolatlan társadalom egységes világképe fogalmazódik meg, ami a modern ember elszigetelődésének ellenpontjaként értelmezhető. A mítoszi ihletésű versek – *Az elvesztett napernyő*, *Mária mennybemenetele*, *Medeia*, *Orpheus*, *Tatavane királynő*, *Minotaurus*, *Mabruh veszése* – a „hosszúvers” műfajába tartoznak, mely „a közös emberi létszféra” megismerését szolgálja. A mítoszi szemlélet Weöresnél

nem merül ki a mítoszi témák feldolgozásában, poétikai vonatkozásai éppolyan fontosak: a versépítkezés szempontjából az ellentétekre építő motívumkezelés és az ellentétek között végbemenő közvetítés, kiegyenlítés e költészeti irány alapvető sajátossága.

A „mindig jelenlévő” kutatása, a transzcendens felé fordulás Weöres költészetének kezdettől fogva meghatározó eleme. A keresztény gyökerek, az ifjúkori érdeklődés az okkultizmus iránt, a misztikus filozófiák hatása, a keleti bölcsélet vagy épp a mitológiakutatás Hamvas Béla és Kerényi Károly-féle iránya mind a *transzcendens* költészet általi megragadásának szolgálatában álltak. E szerint az esztétika szerint a művészet feladata, „hogy a tapasztalati valóságon áttörve bekapcsolódjék a jelenségeket irányító »végtelen áramokba«, és a szüntelen mozgást, szakadatlan gomolygást leképezve a »végtelen áramok« valamelyikét sugallja” (94. o.).

Az individuum felszámolásának másik iránya az *Elysium*tól a *Tűzkút*ig terjedő időszakban a játékvers, amelynek két alapgyűjteménye a *Rongyszőnyeg* és a *Magyar etűdök*. E versek többségéből gyerekvers lett, bár nem annak készültek. A versek legnagyobb része ütemhangsúlyos verseléssel folytatott ritmuskíséreltetés eredményeként született, és ezek mindmáig e forma egyik legváltozatosabb gyűjteményei a magyar irodalomban. Weöres ezekben a versekben a verszenei ritmusok egymásra hatását vizsgálta olyan szöveg létrehozása révén, amellyel nem kellett bonyolultabb tartalmakat kifejeznie. A költő különös szótaghosszakkal építkező módszerre táncszerű hatást biztosít dallam nélküli verseknek is, amelyek zenei kíséret nélkül is a ritmikus mozgás képzetét keltik. Amint arra Weöres *A vers születése* című doktori disszertációjában rámutatott, a vers keletkezését előhívó képzet nem mindig tartalmi jellegű. Van, hogy a forma, a versritmus hívja életre a verset, amelyhez csak később kapcsolódik a tartalom, az eszmei mondanivaló. A monográfia szerzője e ritmikai képződmények vizsgálata kapcsán a ritmus mibenlétét tárgyaló elméleti háttérrel is számot vet, és saját ritmusfelfogását is megfogalmazza. Tinjanov elméletéből kiindulva – amely szerint a versbeli szavak mint jelentéshordozók szempontjából

fontos, hogy ritmikai egységek tagjaként szerepelnek – Kenyeres Zoltán megalkotja a „jelentési határhelyzet” fogalmát. A versben funkcionális szerepet betöltő ritmus meglátása szerint elérhet arra a pontra, amikor bizonyos mértékig önállósul, és megközelíti azt, hogy jelentsen valamit. „A ritmusnak nincsen jelentése, hanem meghatározhatatlan tartalmú végtelen homonimaként értelmezendő, melynek két jelentési határhelyzete lehetséges, a konkrét, egyedi jelentéshez közeledve hang- és mozdulatutánczást végezhet, általános és elvont tartalmakat megközelítve pedig a játékoság hatását keltheti.” (218. o.) A ritmus ennek értelmében csak a hang- és mozgásutánczás esetében kerülhet a konkrét jelentés közelébe. Ismert azonban olyan vers- és ritmuselméleti álláspont is, mely Faryno nyomán megkülönbözteti a metrumot mint elvont sémát és a ritmust mint ennek konkrét, versbeli megvalósulását. A versritmus „szabálytalanságai” olyan kitüntetett helyként szerepelnek a versben, melyek magára vonják a befogadó figyelmét, és az így kiemelt szavakat olyan hálózatba kapcsolják bele, amelyek a szavakat többletjelentéssel ruházzák föl. A ritmus szabályos ismétlődésének monotonitását felfüggesztő ritmustörés tehát ily módon is értelemképző szereppel bírhat. Horváth Kornélia nyomán ismert az a verselméleti álláspont, amely szerint a ritmustörés az általa kiemelt szavak etimológiai kapcsolatára irányítja a befogadó figyelmét.

Éppen erre hívja fel a figyelmet a szerző a Mallarmé-hatás vizsgálata kapcsán. A francia költő ugyanis látszólag merész képzettársításait nem a szavak szinkron jelentéséből, hanem azok történelmi-etimológiai jelentéséből építi fel. Mallarmé szonettjeinek fordítójaként Weöres maga is kapcsolatba került ezzel a felfogással.

Az *Átváltozások* szonettjei e műforma sajátosságai- ból adódóan különösen alkalmasak arra, hogy ellentéteket kis helyen szembesítsenek egymással. Amint arra Kenyeres Zoltán szonett-történeti fejtegetése rávilágít, a változatos tematikájú (szerelmi, vallásos, irodalmi és kulturális témájú, életről, halálról filozofáló) szonettek ritkán fejeznek ki pillanatnyi örömet, inkább a kívánság és teljesületlen vágy várakozó, nyugtalan lelkiállapo-

tából születnek, vagyis az érzelmi tapasztalatot értelmi folyamatokkal kísérik nyomon. Nem véletlen tehát, hogy ezek a szonettek Weöres *ars poeticáját*, életről és halálról, férfiról és nőről vallott nézeteit is magukba sűrítik. A *Marsyas és Apollón* című szonett elemzése kapcsán Kenyeres Zoltán arra hívja fel a figyelmet, hogy Weöres hisz a költészet különös hatalmában, de mégsem a „szent költészet” elvét vallja magáénak, hanem a teremtő erő fölényét hirdeti. A költő tehát inkább mint *homo faber* őrzi meg és hagyományozza tovább az emberi kultúra és szellem értékeit. A *Proteus* című drámai szonett a költőről vallott felfogásának egy további meghatározó aspektusára világít rá: a Menelaosz és emberei által foglyul ejtett tengeri öreg annak a költőnek a metaforája, aki nem lázad, nem harcol, nem küzd, nem is mozgósít, nem áll szent őrhelyen, hanem egyszerűen csak képvisel. Merőben más ez, mint a romantikus vátesz-költők önmeghatározása vagy épp Babits próféta szerepvállalása. Az *Animus* és *Anima* című párversekben „az egymásra felelő fogalompárok, kettősségek, dualitások természete és költészeti funkciója tárul fel” (297. o.). A férfira és nőre bontott ember az ember metafizikai kitaszíttóságának is jele, ezért idézi

a férfi–nő találkozás az elveszített teljességet. A férfi és nő egysége így lesz számára a világ teljességének szimbólumává. Weöresnél egyébként a teljesség etikai kategória is egyben: a jó a teljességben valósul meg, a rossz az, ami csonka, részleges és töredezett. A teljességre törekvő cselekvés a jó körébe tartozik, a rossz rögzíti a csonkaságot, a jó felszabadítja a teljesség óhaját, a rossz megbénítja ezt a kívánságot, így értelmét veszti a jó és a rossz közti különbségtétel. Amint arra Kenyeres Zoltán Weöres „haláletikája” kapcsán rámutatott, a költő szavában a derűs lét ősi titkának, a teljességből sugárzó derűnek kell megszólalnia, hiszen derűs létezésrel élve nem riasztó a halál. A derű tehát e kontextusban a létrehozó, teremtő szellem akadálytalan érvényesülése az alkotásban.

A halálra adott válasz tehát a vallásos hit túlvilági bizodalma és a költő által létrehozott művek értékének tartóssága. A költő – írja Kenyeres –, ha bevezet munkájára tekint, közömbösen gondolhat a halálra. Az életmű ismeretében elmondhatjuk: Weöres Sándor teljesség felé törekvő költészete mindkét szempontból megadta a maga válaszát.

Érfalvy Livia

A teremtés megszállottjai

A teremtés dicsérete. Kiállítás Weöres Sándor és Illés Árpád alkotói kapcsolatáról. Országos Széchényi Könyvtár, 2013. szeptember 17. – november 17.

Weöres Sándor születésének századik évfordulóját mi mással ünnepelhette volna meg jobban az OSZK, mint – zseniális ötlet – a költő Illés Árpáddal való barátságának, munkakapcsolatának, együtt gondolkodásának a bemutatásával? Két virtuóz elme, két egyéniség. Az író Weöres és a festőművész Illés ugyanakkor a kozmosznak, a *teremtésnek* volt megszállottja. Mindketten a titkon túli titkok nyomába eredve alakították az életművüket.

A csöngői zseni, a Révay Miklós Gimnázium diákja Illéssel (akkor még Mayerral) a húszas évek végén, a harmincas évek elején Győrött találkozott, ahol a pár évvel idősebb művésznövendék, a kitűnő Rudnaytanítvány a nyári szünidőket töltötte. Egymásra találásukban nincs semmi különösség, egy srófra járt az agyuk. Weöres az irodalomban, a filozófiában és egyéb (a keleti böngészést is ideértendő) tudományokban ugyan előbbre járt társánál – amíg ő korán rátalált saját hangjára, képzőművész barátja talán csak a hatvanas évektől alakította ki egyedi képvilágát –, de vagabund természetük, invenció élethajhászásuk és a különféle

művészeti ágakban való jártasságuk nagyon is összekötötte őket.

A zenére – elemek együttthatása, ritmus, tónusok, motívumok, hangzás stb. – mindketten esküdtek. S az instrumentumok közvetítette játékon kívül *égi hangokat* is hallottak. Ez a bölcs, nem is annyira a valláshoz, mint a természethez közeli szakralitás – benső élményekkel fűszerezve – határozta meg látómezejüket, amibe minden – valós és valótlan, égi és földi, élő és élettelen, pil-

lekönnyű és örök-
érvényű – belefért. A szürrealitásból táplálkozó *álomvilág* éppúgy, mint a mítoszok, hiedelmek arzenálja.

Weöres hamar eljutott – mert ficánkolóbb elme volt, mint kortársa-barátja – a *Tojáséj* (egyszavas vers!) rejtélyéhez, az univerzum és a létezés *sötét* titkaihoz. Illés csak később fedezte föl, nyilván barátai, szellemi játszótársai hatására, az organikus képvilág

mint szépséget közvetítő *tengeri csillag* absztrakt sűrítmenyét: a színek, formák semmihez sem hasonlítható véghetlen násztáncát. Egy kissé Gulácsy Lajosra tekintve, ám az alakrajzot elhagyván inkább a nonfiguratív ábrázolás (lírai absztrakt) terepében landolva.

Gulácsyra az ugyancsak győri illetékességű Borsos Miklós hívta föl az újdonságot habzsoló festőművész figyelmét. Weöres pedig alighanem tőle tudta meg, hogy *Na Conxy Pan*, ez a szürrealis álomvilág minő fölszabadító hatással van arra, aki a fátylak mögé búvott

titok – a feje tetejére állt világ – összes részecskéjére kíváncsi. Ki mondaná – mert nem is igaz –, hogy Illés Árpád korai piktúrája, a dunántúli várost és barátja rejtékelyét fölfedező megannyi vászon (*Bálint Mihály utca Győrött* – 1928; *Weöres Sándor Csöngén* – 1943; *Csöngői birkaistálló – Fészerek, ólak Csöngén* – 1944) nem értékes? Szín- és formagazdagság, a foltok ritmikus egymásra épülése, a látszólag nyugodt szerkezet dinamikája jellemzi őket.

S mindez elmondható a kezdetben bábjátéknak készült *A holdbeli csónakos* (1941) paszterlagyogású díszletterveire is. Amelyeken a mesevilág organikus totemjei (az ember- s ördögarcúra faragott fák) jelenítik meg a „népi és valóságos elemek ötvözetéből létrejött játék” hátterét. (Az írói alapgondolat: „milyen nehezen találja meg az ember a saját útját”). A második világháború ugyan elsöpörte a darab bemutatóját, de a mesejáték a későbbiekben nagyszínpadon nem kevésszer hódított. Ez, sajnos, nem mondható el a *Tyunkankuru* – ausztrál-néger szó, jelentése: „az ellenség zsírjának a megévése” – Vígoperába tervezett bemutatójáról. Minthogy a Vígopera megszűnt, az álomjáték csak Illés Árpád szellemes karakterrajzaiban és Szervánszky Endre zongorakivonatban megmaradt zenéjében él. (Nem volna haszontalan föltámasztani.)

A fiatalkori ismerkedés, mi több, jó barátság terepéről, a vas megyei Csöngérről lassan áttevődik a hangszúly a felnőtt bolondozások terepére, a Király utcai műteremlakásra. Szó se róla, a fiatal Weöresnek – aki nem csupán szellemes rajzokkal és dedikációkkal lepte meg barátját (az egyvonalas, ceruzával rajzolt figura alatt: „Mayer Árpának, hogy ha egyszer nyomorba jut, ezen kép eladásával anyagi ügyeit rendezhesse”), hanem megannyi szellemes, humorral incselkedő levéllel is – később sem lankadt a „baráti” fantáziája. Orfikus mosolya a legtávolabbról is beragyogta festőművész barátja műtermét. Mindenkor *versértékű* szöveggel adta tanújelét vonzódásának, szeretetének.

A vendégkönyv-bejegyzésektől kezdve a festményeket megéneklő líradarabokig vagy az Illéstől ajándékba kapott „kék könyvig”, *A véletlen könyve* (159 összefü-

zött lap) kézírásos remekléseiig – többségében főként az *Elysium* verseit tartalmazza eme unikum – számtalan dokumentum bizonyítja az író–képzőművész kapcsolat elevenségét. A kiállítás képanyagát, noha a kéziratoknak, leveleknek is van becsük, Illés univerzális látása határozza meg. Ahogyan a művész a figurális ábrázolástól (korai képek) eljutott a nonfiguratív *képkölteményekig*, festészete úgy mutatta föl – mondjam, hogy *weöresi gazdagsággal?* – a kozmosz (az égen bolyongó csillag és a tengermély) különleges, izgatóan eredeti létállapotát. (Melyhez érzelmi tükröt mindig az ember kínál.)

Bár a két terem rendezése – a látvány képzőművészeti élménynek sem utolsó – az időrendet követi (a két alkotó barátságának a története Csöngével kezdődik és a hangulatos műterem-imitációban landol), azok a találkozások: *paraván-kimerevítések* a legizgalmasabbak, amelyekben az írói és képzőművészeti gondolat – két rokonvilág – ugyanabból a szellemi talajból serken ki. Ennek előképe az egymásra rímelő két *Teknősbéka*-grafika – Weöres tusrája és Illés linómetszete – és a festőművész *ars poeticának* is beillő magyarázata. „A teknősbéka a bölcs meditáció, a csend szimbóluma. Ellenlábasa minden üzleti nyüzsgésnek. Ez az állat nem lustaságból, hanem bölcsességből nem nyüzsög, de lát, mindent észrevesz. Ez a művész dolga is.” (Illés mondanóját képileg is megtetézi, hiszen az állat páncélja alá az *Isten szemét* rejt.)

A főntebb említett előképet – azért a *Weöres Sándor a Napot és a Holdat igazgatja* című színes linóleummetsetet se feledjük – remek kép-vers párhuzamosok követik. Akinek szeme előtt van a két kitűnő Weöres-kötet, a *Tűzkút* (1964) és a *Merülő Saturnus* (1968) attraktív színes borítója – a tárlaton több egyéb mellett *A teljesség felé* (1945) címlapja, az *Argonauták* tipográfiája és szignettje is látható –, az könnyen fölidézheti magának az Illés Árpád-i festmény képköltészetét: a szürrealist az organikussal vegyítő káprázatot. Nem véletlen, hogy Weöres Sándor versei – „alkalmazott költészetként”? – rímelenek a festő elegánsan bonyolult opuszaira. A *Bolond Istók*-képváriációk fölöttébb érdekeseek, s nemkülönben azok a költőt megihlető más vásznak is (*Ufó; Kövületek* – mind-

kettő 1976; *Vigasz* – 1964; *Az ismeretlenből érkezett vendég ünneplő ruhában* – 1976).

Abban, hogy a költő a *Vigasz* című kompozícióra így rímel – *Dalok Na Conxy Pan-ból XVI. (Vigasz)* –, benne van lírájának (*én-képének*) tüneményes rejtekezése is.

„Ki sírva faggatsz, hű baráti lélek,
vigasztalásul ennyit mondhatok:
a víz alatti házban éldegélek
s fölfalnak tengermélyi csillagok.”

És a világ-nagy – figyelő! – szem előtt „növénycsápjajkalkal” egymásba harapó felek úgy köszöntik az ismeretlent (*Az ismeretlenből érkezett vendég ünneplő ruhában*), mintha a lét tengermély kozmosza hétköznapijainkat *áloommal* édesítő elixír volna.

„Az álom: lepke.
S ez álmon-túli lepke,
amilyet az álom álmodik
és nem az álmodó.
Ha tetszik, ereszd be,
ámbar a semmiben örömet lakik.”

Weöres *csendes* humorral teli verse, *A semmi szonettje* – egy-egy sorban kilenc vízszintes vonalka jelzi a szószátyárság ellentétét – Morgenstein remekével, *A hal éji éne-*

kével harmonizál. Unalmas levél-ásításától idáig eljutni nem is volt olyan nagy út – „Levelemet jó messze tartsd Magadtól, hogy véghetetlen és parttalan unalmam át ne ragadjon Rád a levelemen keresztül”, mindezt írta: „Sanyi, hajdan költő, jelenleg drámaíró és doktorjelölt, továbbá birkapásztör, stb. stb.” (Csöngé, 1939. július 8.) –, ám minden keresetlen, vagyis természetes pózában ott a játékos – játszó! –, önmagának is gyakran fityiszt mutató elme világot megbotránkozgatni akaró s önmagának egyúttal megnyugvást hozó *költői* – igazságkereső – kinyilatkoztatása. A nyelv törekeny voltát bravúros páncél takarja, s ettől zseniális az általa középpontba emelt „teremtés dicsérete”.

Hogy a Király utcai műterem valódi szellemi műhely volt – invenciózus rekonstrukció idézi föl hajdani képét, hangulatát –, arra az itt született, két évfolyamot megélt évnegyedes folyóirat, az *Argonauták* (1937–1938) a példa. Szülőatyja a Tóth Árpád Társaság. Szerkesztette: Hajnal Anna és Trencsényi-Waldapfel Imre. Ha

fölvillantjuk a vállalkozás szerzőit – impozáns a névsor: Kerényi Károly, Honti János, Devecseri Gábor, Vas István, Kardos László, Jékely Zoltán, Radnóti Miklós, Halász Gábor, Szabolcsi Bence, Szabó Lőrinc, Illyés Gyula, Takáts Gyula, Weöres Sándor, Kassák Lajos –, már előttünk az a gazdag, szélesre tárt szellemi horizont, amely a két világháború közötti irodalmi, képzőművészeti, zenei és tudományos életet jellemezte.

A Weöres Sándor és Illés Árpád kapcsolatát bemutató nagy kiállítás mellett az aulában egy „melléktárlat” is helyet kapott. Nincs nagyobb öröm, mint látni, hogy a fiatal képzőművészeknek, a Magyar Képzőművészeti Egyetem harmadéves hallgatóinak a fantáziáját is föltűzelte *A teremtés dicsérete*. A tanítómester, Eszik Alajos felügyelete alatt készült tizenhat karc-litográfia (kőkarc) arról vall, hogy a diákok nagyon is értik Weöres invenciózus képzelőerejét. Reménykedjünk, nem akármilyen lesz a *folytatás*.

Szakolczay Lajos

Használni a költészetet

A megmozdult szótár – Weöres Sándor 100 éves. A Petőfi Irodalmi Múzeum időszaki kiállítása. 2013. június 19. – 2014. június 1.
<http://www.pim.hu/object.c05871fb-c1f3-4f83-b276-9948195f0e81.ivy>

Hallottunk-e már arról, mi a versfoltozás? Vagy a gondolatfújás? Fogtunk-e már kézbe szóló gyümölcsöket? Vagy ilyen csak a népmesékben léteznek? Hova csöppen, aki beszél Weöres Sándor költészetének újrateremtett virtuális világába? Talál-e élményt, aki adatokat vagy verseket keresni tér be? És talál-e, akit mindig az újdonság varázsa vonzza? Ismerjük már nemcsak az énekelt versek, hanem a hangos-, sőt az e-könyvek világát, de voltunk-e már tevékeny résztvevői, kísérletezői egy élő eleven irodalmi műhelynek, aki egy személyben

lexikon, költő, formaművész, bohóc, gyermek, filozófus, manó, intézmény? Ki volt közülünk már Weöres Sándor?

Nem kell persze megijedni, senkinek nem kell megoldhatatlan feladatokkal megbirkóznia. Lehet viszont játszani! Óhatatlanul idetolakszanak Kosztolányi sorai – a játékról: „A játék. Az különös. / Gömbölyű és gyönyörű, / csodaszép és csodajó, / nyitható és csukható, / gomb és gömb és gyöngy, gyűrű. / Bűvös kulcs és gyertya lángja, színes árnyék, ördöglámpa. / Játsszom ennen-életemmel, / bűvöcskázom minden árnnyal, / [...] / játsszom játszó önmagammal”. Ez a kiállítás ugyanis játék. Játsszunk önmagunkkal meg egymással, játszunk a szavakkal, hangokkal, és nem utolsósorban Weöres Sándor játszótársaivá lehetünk egy-két órára. Hogy ő örülne-e ennek, nem tudom, de

nekünk, akik belépünk a versmúzeum lüktető terébe – nekünk nagy öröm. Olyan, amikor felnőtt fejjel azon kapjuk magunkat, hogy Mog királyt keressük a felhőkben vagy az időmértékes verslábakat a reklámtáblákon. Amikor egy táblázat szavait önkéntelenül „rossz” sorrendben olvassuk össze vagy egy napra szerepeket cserélünk...

A múzeum honlapján a kurátor, Hegyi Katalin bevezetőjét olvashatjuk: „Weöres Sándor egész élete a versírás, a nyelv zeneisége – hangzása, ritmusa – körüli kísérletezésről szólt, a gondolat megjelenítéséhez kereste a tökéletes formát, s virtuóz módon használta ki a magyar nyelv adta lehetőségeket. »Munkámat használni lehessen, ne szájtátva csodálni« – írja *Nagyság* című versében. Ennek a kívánságának felel meg kiállításunknak ez a fele, melyet a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem Kreatív Technológia Laborjával hoztunk létre.” Az egyetem tette kész, kreatív hallgatói szenzációs virtuális játékokat alkottak ennek a weöresi kísérletezésnek a megjelenítésére. Nem halunk idegesítő, pittyegő géphangot, nem zúzzuk össze virtuális koponyánkat a trollok támadása következtében huszonötöszer egy szakadékban, hanem őszinte felfedező vággyal indulunk a versek eleven belsejébe. Hogy a feladatok néha nehezek? Hogy az időmértékes stúdiummal néha bajlódni kell, mert nem biztos, hogy az alkotó is akkora különbséget érzett a szótagok hosszúsága között, mint a látogató? Sebj, tovább kell lépni, és keresztöltéssel új verset alkotni a kövér békából, belehallgatni a szerző versmondásába vagy belefújni a hatalmas pitypang bóbítájába (!), és csak nézni ámulva, ahogy a falon összeállnak az odarepített betűkből a versek. Jól ismertek vagy ismeretlenek – az otthonosság vagy a felfedezés érzésével megajándékozók.

És annak, akinek ez nem elég, vagy másra vágyik, hát ott a hagyományos, tematikus irodalmi kiállítás. Szép tálalásban összeállított tablókön bepillantást nyerünk Weöres életrajzába. Elsősorban az ünnepezt szavain (levelein, feljegyzésein) keresztül ismerünk meg olyan személyeket és helyszíneket, akik és amelyek nagy befolyással voltak gondolkodásának és élet-

művének alakulására. Olvashatunk itt családjáról, mestereiről, barátairól és az irodalom viszonyairól, a Nyugat harmadik nemzedékéről egyaránt. A megkapó illusztrációk – néhány vonallal Weörestől, ezernyivel Gyulai Líviusztól – ugyanazt a célt szolgálják: megmutatni képből valamit abból, amit a nyelv talán nem képes pontosan elbeszélni. Ha Weöresnél ez egyáltalán előfordulna...

Érettségizni – sajnos – még nem tudnak Weöresből a maturanduszok, de sármányon és bárányon túl, a városvegi éjszaka csodáin és a malacra szárnyat ígéző tündéren innen legalább találkoznak azzal a költővel, aki a 20. század magyar irodalmának hatalmas egén is feltűnő fényű csillagként ragyog. Szándékos ez a dagályosság: fel kéne végre rázni az alvó irodalombárátokat, hogy ne hagyják Weöres Sándort a „gyerekszerző” skatulyába tuszkolni, manóságát lesajnálva megmosolyogni, hogy életműve – nagy művei is – a *Valse triste*-től a *Hallstatton*, a *Hála-áldozaton* és a *Psychén* keresztül egészen *A vers születése utóhangjái*g elnyerjék méltó helyüket a magyar irodalom örökös antológiájában.

Ha efelé tennénk, tehetnénk egy lépést, a kiállítás elérte célját.

Zászkaliczky Zsuzsanna

„Isten kedves írnoka”

Fenyvesi Félix Lajos: *Hódolat W. S. mesternek*. Napkút Kiadó, Budapest, 2013.

A reneszánsz idején mindennapos és nagyon népszerű, napjainkban ellenben ritkaságnak számító gyűjtemény-nyel, *miscellániával*, azaz egy téma köré csoportosított, de egyes műfajú írásokkal ünnepelte meg Fenyvesi Félix Lajos költő-publicista a szívének oly kedves Weöres Sándor századik születésnapját.

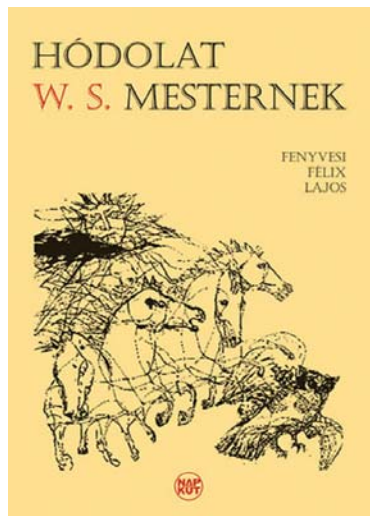
Mielőtt a maradandó értékű és minden tollvonásában hiteles „évnapi szó-csokor” néhány, különösen értékes vonásáról szót ejtenénk, érdemes egy rövid kitérőt szólni a napjainkban oly ritka és oly szeretni és megbecsülni való „Fenyvesi Félix Lajos-jelenségnek”. Él köztünk egy prófétai arcvonásokat viselő, betegségekől meggyötört szívű, de fáradhatatlan ember, aki egész nap rója a várost, öregeknek kenyeret szállít házhoz, úgyszólván minden poéta premierjén hűségesen megjelenik, könyveket és szép, biztató szavakat osztogat. És senki ne gondolja, hogy csak híres jubilánsoknak, olyanoknak, akiket – a bevett szokás szerint – repülőgép-anya- vagy éppen -apahajóknak szokás tekinteni, akiktől a haszonleső többség saját röptének segítségét várja. Ő ellenben nem tesz különbséget „kis” és „nagy” költőtárs között – szeretete, figyelme és tisztelete mindnyájunké, kánonoktól és vélt vagy hamis rangsoroktól, érdekcsoportoktól függetlenül. Ha írásunk elején már egy reneszánsz könyvműfajt emlegettünk vele kapcsolatban, most is érdemes e távoli korba tekintenünk, amikor a francia Ronsard vagy éppen az angol Sir Philip Sidney (a sor végletekig bővíthető!) élete szerves részének tekintette a pályatársakkal való szakmai szövetséget, az

írántuk érzett barátságot, olykor éppen „hódolatot” és szeretetet.

Nos, ezzel a szép, nemes és távoli világgal találkozhatnak mindazok – hívő evangélikusok és „világi” olvasók egyaránt –, akik Fenyvesi Félix Lajos az évforduló éve után is maradandó kötetébe belelapoz-

nak. Legfeljebb a cím egyik szava, a „hódolat” nem igazán szerencsés Weöressel kapcsolatban, még akkor sem, ha a könyv minden verses és prózai szaván érződik: nem a W. S. mester világától oly idegen s számára oly ellenszenves „katedra-éhu hódolat” szülte, hanem egy sok évtizedes személyes kapcsolat, s a költő műveinek napi, breviárium-gyakoriságú forgatása. Anélkül, hogy szerzőnk a kiadvány egyik támogatójának, a Magyarországi Evangélikus Egyháznak akarna mindenáron megfelelni, a gazdag anyagban újra és újra visszatér a sokszor ezoterikusnak, „hitéleti világpolgárnak” kikiáltott

Weöres Sándor Istenhez és a magyar evangélikus hagyományokhoz való kötődése. Már az egyik, ritkán idézett Weöres-versből való mottó is erre utal: „De jaj, szolga csak egy van: az Isten, / s uraktól nyüzög a végtelenség.” A könyv legbensőségesebb ciklusa a *Csöngői hajnal*, amelyben olvashatunk többek között a középkorú W. S. és az ifjú költőtárs megismerkedéséről egy antikvárium mélyén. Majd az ismeretség barátsággá mélyüléséről, egészen addig, hogy az *Április vendége* című epizódban értesülhetünk arról is, hogyan vendégeskedett Weöres Sándor és Károlyi Amy Fenyvesi Félix Lajos szülőföldjén, Hódmezővásárhelyen, s hogyan kóstolgatták ott a magyar Alföld ízeit. Ennek az emlékezésnek van egy nagyon szép, meghatározó és igazságtévő kitérője is, amely a gyermeki természetű,

hangú és természetű férjén sokszor Mary Poppins szigorával „uralkodó” Amy néni gyöngédségét, szerelmének mélységét is elárulja: „És váratlanul megszólalt: (a vásárhelyi est előtt!) »Vigyázzatok Sándorra, a mikrofon hosszú zsinórjára, mikor odalép, hogy felolvassa a Mária mennybemenetelét. (...)« Bele ne gabalyodjon, a lejtős színpadon el ne essen.” Ugyancsak a csöngői ciklusban bukkanunk rá a *Gyászének Weöres Sándor halálára* című versrekviemre is:

„Mi még tudjuk, ki volt: Isten kedves írnoka. Ismertük bölcs, útra való szavait, evangéliumi tisztaságú mondatait. Boldog forrásként árad és váj utat lélektől lélekig fénysugaras verse.”

Decemberi lapszámról lévén szó, teljes terjedelmében érdemes idéznünk a *Szánccsengő* parafrázisának is tekinthető Fenyvesi Félix Lajos-verset, amely idei karácsonyunkat Weöres távoli pátriájának hangulatával gazdagítja:

„A csöngői fenyők szépek,
akárcsak a téli éjek,
túlevelükön jégből csillag,
közelében kalácsillat.

Szent Karácsony immár eljő,
érkezik az új esztendő.

Letekint az égi vándor:
a százéves Weöres Sándor.”

A kötetben – mintegy a könyvben meg is szólaló Kenyeres Zoltán filológiai igényű nagymonográfiájának

kiegészítéseként, szerepel egy lírai elemekkel gazdagított életrajzi és pályakép-miniatűr, a *Weöres Sándor emlékére* is. Ebből a költőóriás hitére vonatkozó sorokat idézzük, zömében az ő saját szavaival: „Végül szólnom kell Weöres Sándor hitéről. Hiszen a legtöbbet erről kérdezték, provokálták, és ő, szokásához híven, mindig válaszolt. Istene, kedves csöngői temploma... mind ott rejtőznek verseiben. Gondolatai közül sokat leírt, egyet idézek is: »Számomra csak egy ember létezik: Jézus. Jézus létezik és ő létezik mindazokban, akik benne és általa vannak. Azért írok, mert jobban és pontosabban ki akarom fejezni az azonosságot Jézussal, bennem és másokban.«”

A tisztelgő kötet életszerűségét fokozza a számtalan érdekes interjú is, többek között Fabiny Tiborné tanárnővel, a költő földijével, Deméné Smidéliusz Katalin evangélikus lelkésszel, aki a holtában hazavágyó poeta farkasréti sírjába csöngői földet hozott, a verseit megzenésítő Gryllus Dániellel s a Psyché alakját és kalandos sorsát grafikákba álmódó Gyulai Líviusszal. A névsor természetesen korántsem teljes. Egy bizonyos: tiszta adventi-karácsonyi örömünkre jelent meg ez a könyv. S ráadásul minden magyar versbarátnak szóló ajándékként, kárpótlásként is, ha már az adásidő rövidségének fájdalmas kényszere úgy hozta, hogy az eredeti tervtől eltérően Hollós László kiváló *Szerelmes földrajz* című sorozatának nemrég sugárzott, emlékezetes Weöres Sándor-filmjében egyetlen költőtárs sem szólalhatott meg. E film egyik szereplője és voltaképpen társrendezője az egykori „tévés kolléga”, Fabiny Tamás – az anyai ágon csöngői – evangélikus püspök volt.

A szép kivitelezésű, elegáns borítót, Szalay Lajos grafikájának felhasználásával Fenyvesi Róbert készítette.

Petrőczy Éva

Három könyv Ferenc pápáról

BERGOGLIO, Jorge Mario (Ferenc pápa): *Nyitott ész, hívő szív*. Új Ember Kiadó, Budapest, 2013.

TORNIELLI, Andrea: *Ferenc pápa élete, eszméi, szavai*. Szent István Társulat, Budapest, 2013.

BIALLOWONS, Simon: *Ferenc, az új pápa*. Jel Kiadó, Budapest, 2013.

Három, magyarul is megjelent könyv foglalja össze a két pápa – a leköszönt és az új – bemutatását és értékelését a globális világunkban. Joggal használhatjuk ezt a jelzőt, térben és időben, hiszen világfaluról beszélünk vagy világvárossá lett földtekéről, ahol hihetetlen sebességgel értesülhetünk minden jelentős eseményről, a Földön történő aktualitásokról.

Ha hasznos információkat keresünk, a legtöbbet talán a legutóbb megjelent kötet mondja: Biallowons, a teológiai diplomával rendelkező újságíró a két pápa őrsváltásának jelenségéről írt. A két nagy pápa váltásának eseményeit: XVI. Benedek pápa lemondását és az új latin-amerikai pápa, Ferenc megválasztása utáni első lépéseit együtt mutatja be. Így a *papa emeritus* és a *papa novus* párhuzamosan jelenik meg, sőt – öröndetes – közös kapcsolatokra mutat, hogy nemcsak beszélgetni tudnak testvéri módon, hanem imádkozni is képesek együtt és egymásért.

Gondosan adatoló, értékelő, magyarázó, pontosan eligazító kötet ez. Az első nyolcvan oldalon XVI. Benedek szolgálatát és a jelenlegi lelki, szellemi hagyatékát summazza. Ebben valódi értékeit, magatartását, jellemét, tudományos elismertségét, európai műveltségét, a világirodalom szeretetét éppen úgy méltatja, mint zenei képzettségét, művészeti érdeklődését és az öreg kontinens (Európa) értékeinek megbecsülését. Öntudatosan

európainak vallja magát. A római Vatikánt, a római katolikus világegyház természetesen középpontjának tekinti még ma is, és noha más világrészek véleményét is ismeri, kitart álláspontjánál.

A második részben először az új pápa beiktatásáról tudósít a szerző. A konklávé történetekről éppen úgy, mint a Szent Péter-katedrális erkélyén elhangzó szavairól, közvetlenségéről ír. Az új pápa úgy mutatkozik be, mint aki egyszerű emberként jó estét kívánt a fáradt, várakozó tömegnek, és imádságukat kéri. Az ünneplő tömegből gyülekezetté formálja az embereket, akik elődjéért is,

őérette is imádkozni tudnak, nemcsak éljenezni, ünnepelni, olasz módra.

A következő fejezetben az új pápa bemutatása történik. Életét részletesen ismerteti gyerekkorától kezdve megválasztásáig. Emlékeit felidézve teszi életszerűvé ismertetését. Majd az új pápa névválasztásáról hoz magyarázatot. Assisi Ferenc nyomán, akit Isten szegénykéjének (*poverello*) szoktak nevezni, választotta a Ferenc nevet. Ferenc pápa ezzel programot adott, mert a szegény egyház szegény főpapja akar lenni – egyben természetesen Róma és Itália püspöke. Tudvalevő, hogy assisi Ferenc Olaszország védőszentje és sok tekintetben a mai napig példaképe a ke-

resztény híveknek. Az új pápa jelleméről is részletesen ír: szerénynek, közvetlennek, ugyanakkor jó humorúnak tartja. Érdekes számunkra, hogy milyen címei (titulusai) vannak egy pápának. Jelzők sorát vonultatja fel az életrajzíró. Ezek a jelzők ismeretesek világszerte, kissé archaikusnak tekinthetők ma már.

Egyik cím az egyháztörténetben így szerepel: *Vicarius Jesu Christi*, Jézus Krisztus helytartója vagy *Vicarius Beati Petri*, vagyis Szent Péter helytartója. Rendszerint Máté evangéliuma 16. fejezetének 18. ver-

se képezi ennek alapját: „*Te Péter vagy, erre a kősziklára építem egyházamat. Neked adom a mennyek országa kulcsait*” – mondta a Megváltó. Egy jól ismert titulus: *az apostolok fejedelmének utódja*, annak alapján, hogy a 12 tanítvány szövivője Péter apostol volt, akár fejedelemnek is lehet nevezni. Az I. vatikáni zsinat után a pápát már megilleti a legfőbb jogi hatalom és minden keresztény kormányzása. A Szent Apostoli Szék birtoklója az egész világra kiterjedő primásnak tekinthető. 1998 óta a Hit-tani Kongregáció egy dokumentuma így foglalja össze a pápa címét: *pastor aeternus*. Isten szavának átadásában a kifejezésnek ez a megjelölése így az evangélizációra vonatkozó küldetés felelősségét is magában hordozza. Az evangélizáció és a misszió azonosítása a pápa legmélyebb identitása; hivatása Isten szavának átadása. Majd szerepel ez is: *pontifex maximus ecclesiae universalis*, a világegyház legfőbb papja, hídverője. És így tovább...

A kötetben a Ferenc pápa előtt álló kihívásokról is olvashatunk, a „hatalmas felelősséggel járó rémálomról”. Az egyik jelöltnek is tekinthető főpap így beszélt a pápai hivatal jellemzéseként: „Én megrettennék e feladat súlyától.” XVI. Benedek is félig tréfásan így beszélt magáról annak idején: „Isten máhás szamaraként hordozom a terhet.” Most ez a teher Ferenc pápa vállára került. Hogy számos feladatát milyen címszavakban foglalhatnánk össze? Csak példákat sorolhatunk a keresztényüldözésektől kezdve az ökumené problematikájáig vagy a vallásközi párbeszédig. „Az a tény, hogy a keresztények képezik a leginkább üldözött vallási közösséget a világban, megrendítő és elszomorító” – írja a könyv szerzője. Kivételes feladatnak látszik ez az új helyzet abban is, hogy Ferenc pápa egy olyan pápa utódja, aki nem meghalt, hanem lemondott. Ferencnek úrrá kell lennie ezen a helyzeten, nem válhat XVI. Benedek marionett figurájává. XVI. Benedek pápa persze nem is kívánja háttérből mozgatni az új pápa programját. Ugyanakkor Ferenc nem engedheti azt sem, hogy az ő új útjai elődje utólagos cáfolatának tűnjenek. A katolikus demográfia megrázó adatai után külön szakasz foglalkozik a papi hivatások számának visszaesésével és a szerzetesek számának redukálásával is. Az egyház mai arca, megjelenése sok

helyen megváltozott, és a világ gazdasági, politikai és erkölcsi felfogása és életgyakorlata rendkívüli kihívást jelent az egyház számára is. Hangsúlyeltolódás mutatkozik a teológia értékelésében, ahogy olvassuk: „A teológiát Európában csinálják és ennek a hittudománynak nem sok fogalma van a helyi körülményekről.” Fontos kérdés a klérus és a laikus réteg viszonya, ebben a tekintetben a laikusok szerepe egyre emelkedik, mert egyházi funkciókat is természetes módon tölthetnek be, kivéve a szentség kiszolgáltatását és a gyóntatást. Latin-amerikai pápáként Ferencnek nyilatkoznia kell az úgynevezett felszabadítási teológia kérdésében is. Annyi bizonyos, hogy ez nemcsak elméleti kérdés a dél-amerikai katolikusok számára. A világ fiataljainak találkozáján az egyik negatív jelenség az volt, hogy a pünkösdistákkal és általában a protestánsokkal az új pápa nem kereste a beszélgetés lehetőségét, pedig a Vatikán-leaks (magyarul léknek felel meg) elsüllyedéssel fenyegethet. Ez más felekezetekre, keresztény egyházakra is vonatkozhat, például ránk 1517 közelgő 500 éves évfordulója kapcsán...

Kötetekre menően lehet az abúzusokról szólni, akár pénzügyi, akár erkölcsi ügyekről legyen szó. Talán a legsürgetőbb kérdések, megoldásra váró problémák az afrikai AIDS terjedése, Európában és Amerikában a homoszexualitás problematikája, a cölibátus fenntartása (ez nem dogmatikai kérdés) és a nők szerepe az egyházban. Az új pápa nem ítéleteket akar hozni, hanem megoldásokat, hiszen az egész nyájra felelősséggel kell tekintenie, és ez valóban nem egysíkú feladat a jó pásztor számára.

A változó világ jelen korunkban sok olyan problémát vet fel, amelyre tökéletes megoldás aligha található. Ezek az új pápa naptárában, menetrendjében bizonyára szerepelnek – hogy milyen sorrendben, az nemcsak tőle függ, hanem forrongó, állandóan változó világunktól is.

Külön kellene foglalkozni azzal a kérdéssel, illetve kérdéssorozattal, amelyekkel a világi sajtó vádakait is emleget Ferenc pápával kapcsolatban: a katonai junta idejéből származó gyengeségről beszélnek, arról, hogy argentin érsekként nem állt ki megfelelő módon a diktatúrával szemben. A Falkland-szigetek brit–argentin konfliktusa idején tanúsított hallgatása kétségeket ébreszt. Vád az is

lehet, hogy átlépi néha az egyházi jogi kereteket (lásd a nagycsütörtöki lábmosás szertartását). Előítéletesnek tartják kívülállóak, hogy a Kúria megszüntetésére törekszik, és bíborosokat vált le, akiket pedig a Vatikán hercegeinek neveznek. Felszámolja a feminista mozgalmak hatását, erősen kritizálja a pénzhajhászokat és a meggazdagodott bankárok szerepét, főleg az amerikai relációban. Mind a jobboldali, mind a baloldali diktatúrákat bátran kritizálja, és „túlságosan sokat” foglalkozik a keresztény kegyesség, vagyis az imádság, meditáció, biblikus helyek hangsúlyozásával. A világi sajtó Magyarországon sem kivétel.

Az *Amit a világ remél* című záró fejezetben vélemények és értékelések olvashatók Ferenc pápa megválasztása és feladatai tekintetében. Jelentős emberek, diplomaták, helyi politikusok, államfők, püspökök, érsekek

véleményét olvashatjuk, a német szövetségi kancellártól kezdve Leonardo Boffig, a felszabadításteológusnak nevezett brazil tudósig. A véleménynyilvánítás az új pápa életrajzírójának szavaival zárul: „Vidám dolog együtt lenni vele. Amikor a püspökök találkoznak, mindig az utolsó sorban ül. Az új pápa progresszív és kritikus alkat, meri kritizálni az IMF-et és a neoliberalizmust, és ő az, aki idejének nagy részét a szegényekkel töltötte a nyomornegyedekben.” Talán így foglalhatnánk össze: az árral szemben is olyan bátornak kell lennie, mint amennyire reformerként, újtóként hirdetik róla hívei. Ők úgy tartják, hogy minden feladatához megvan az ereje, hite, reménye, öröme, lelke és szíve is. Még bizonyára sokat hallunk róla a közeljövőben is. Most 76 éves, sietnie kell.

Hafenscher Károly (id.)

„A tökéletlenség ihletett izzása”

LÁNG Zsolt: *Szerelemváros és más történetek*. Kalligram, Pozsony, 2013.

„Engem szerencsére nem Láng Zsoltnak hívnak” – kezdi gúnyorosan az elbeszélő a *Babanemzés* című novellát Láng Zsolt *Szerelemváros* című kötetében. „Dicsérve lenullázni valakit, ebben ő verhetetlen” – olvashatjuk később a *Macskamézbe ragadva* főszereplőjéről, Láng Zsoltról. Majd ugyanitt a beszélő elárulja, hogy Láng Zsolt nevezetű főszereplője írt egy lehúzó kritikát Lángh (direkt írta el a nevét) Zsolt erdélyi író egyik könyvéről. Mindeközben a Kálvin téren a kritikus Láng Zsolt felesége is Láng Zsoltként mutatkozik be a forgalmiját kérő rendőröknek, akik felettébb csodálkoznak azon, hogy egy nőnek férfinéve van. Láng Zsolt felesége, Láng Zsolt (vagy becézve: „Zsó”) szerelmes az író Láng Zsoltba, akivel tulajdonképpen meg is csalja Láng Zsoltot...

Ez abszurdum. Az olvasót itt alighanem palira veszik. Olyan sorok ezek, amelyek visszatérésre, elidőzésre

kényszerítenek. Először talán bosszúságot okoznak, de kis erőfeszítéssel derűt is kiválthatnak. Bátor dolog az író részéről, hogy elbeszélői pozícióját relativizálni meri. Mer játszani a nyelvvel, mer könnyedén beszélni, mer komolytalanul a sorok között el- és feltűnni. Ez a komolytalanosság valahol mégis komoly, ha nem is „ottlikosan”, de rávilágít az elbeszélés nehézségeire. Ugyanakkor – és ez talán Láng Zsolt prózájában még hangsúlyosabb –: az elbeszélés szépségeire is. Ezek a csavarok, közelítések-távolodások adják ugyanis a *Szerelemváros* erejét.

Láng Zsolt („az igazi”) a kolozsvári irodalmi élet meghatározó alakja, nem csupán szépiírói, de szerkesztői, kritikaírói tevékenysége is kiemelkedő. Mögötte naplójegyzetek, útirajzok, égi madarak, mindenféle bestiák, színpadi és kriptajátékok. Márai Sándor- és József Attila-díj. A szerző ötvenes. A kötet novellaszáma nagyjából negyvenes. A novellák témája és szereplőgárdája vegyes, mégis összeköti őket egy jellegzetes, többrétegű elbeszélői hang, amely hol végtelenül precíz, hol végtelenül

könnyed. Érző, de sosem érzélgős, hatásos, de sosem hatásvadász. Talán a kolozsvári ájer teszi, hogy a *Szerelmemváros* minden novellájának különleges atmoszférája van. Az elbeszélő pontos valóságérzékelése és -ábrázolása összekapcsolódik valamiképp egy érzéki érzékenységgel, mely az életet a maga pulzáló elevenségében kívánja megragadni.

Amikor az *Emlék* című novellában az elbeszélő a szerencsétlen főszereplő, Halász Ildikó Tavi Pistával (és más „kedves” kollégákkal) folytatott vállalkozhatatlan viszonyáról értekezik, illetve az erről történő városi pletykálkodást festi le, ironizál, ugyanakkor nagyon is érzékletes, reális képet fest. A bulvár így működik, egy felszínre szivárgó kétes etikai minőségű ügy saftos részletei így adódnak tovább szájról szájra. „...a fodrásznők pedig a hajburák torzításában terjesztették, mint valami járványos betegséget, akár a mumpszot például, amely felnőttkorban a férfiakra, akik gyerekként nem estek át rajta, fölöttébb veszélyes lehet, ezért aztán minden fiús anya kötelességének érzi, hogy amikor mumpszos eset van a bölcsődében, akkor meglátogassák a beteg gyereket, és összepusztatassák sajátjukkal, mialatt persze ők tovább mesélhetik a fásirtózás aktuális részleteit.” (215. o.) Talán épp valóságossága adja e nyelvi megfogalmazás erejét, és ez a valóságosság egyben a humor forrása is: magunkon nevethetünk. Tükröt tart elének egy ironikus, távolságtartó elbeszélő.

Ugyanakkor a másik oldalon olykor meglepően őszintén kitérülkodik az olvasó előtt, felvállalva a már emlegetett érzékenységet. A regiszterváltás ellenére a pontosságra való törekvés megmarad. Jó példa erre a következő: „...bele lehet szeretni egy tér architektúrájába is. A fantázia úgy társul hozzá, ahogy szerelmesek fekszenek egymáson. Egy időben minden nap hosszú órákat sétáltam a Karolina téren, és környékén is. Akkoriban autók jöttek-mentek az oszlop körül, eldugult lefolyók

tócsáit preckelve szanaszét. A tér ennek ellenére is őrizte régi meghittségét. A város ezernyi találkájának emléke vastagon lerakódott a köveken, beült a falrésekbe, meghúzódott az oszlop árnyékában. Igaz, akkoriban még egyáltalán nem érdekelték a múlt emlékei...” – olvashatjuk a címadó novellában (222. o.).

Ezt a részletet esztétikai hitvallás-ként is értelmezhetjük. Az elbeszélő azt állítja, hogy ha valami a figyelmét megragadja, akkor abba azonmód beleszeret. Már ebből az utalásból is látszik, hogy a szeretés-szerelem az esztétikai horizont része Láng Zsolt prózában lírai világának. Ebben a világban az írás maga is szerelem valamiképp. „Valóságot írsz, vagy filozofálsz?” – kérdezi az épp a *Déja Vu* című vendéglátóipari egységben köröző főszereplőt a pultos lány. Ezt az olvasó is kérdezhetné az elbeszélőtől. Mire ő: „Azt felelem, hogy mostanában igyekszem a valóságot a pontos részletek miriádjával ábrázolni. Keményen dolgozom, ennek ellenére, elismerem, tévedek néha. [...] A tényeket a fantáziálástól elválasztó mezsgyét agyunk teherbírása jelöli ki. Miriád azt jelenti: tízezer, egy ideje felkaptam ezt a szót. Meg a hármas pontot.” (*Szerelmemváros*, 231. o.)

A miriád azt is jelenti: megszámlálhatatlan sokaságú. Megszámlálhatatlanul sokféle figyelni kissé problematikus vállalkozás. De a megszámlálhatatlan sokaságot érzékeltetni – esetünkben a nyelv eszközével – már lehetséges. Ez a fajta pontosságra való törekvés, a miriádok szeretete, nyelvbe gyúrásának vágya – ahogy egy tér architektúrájának aprólékos feltárása is – valamiféle elbeszélői szenvedélyt jelez, nevezzük „nyelvi szenvedélynek”. (Érdekes, hogy épp maga Láng Zsolt írt a szintén kolozsvári születésű Szilágyi István egykor nagy népszerűségnek örvendő Ágnes asszonyos, fekete-piros regénygörgetegéről, a *Kő hull apadó kútba* című regényről a *Beszélő* folyóiratban egy olyan recenziót

– *Fraktálregény* címmel –, amely épp a „nyelvi szenvedély” fogalmát fejti ki a regény kapcsán több szerelmes metaforával is eljátszva.)

Tovább árnyalja az elbeszélői technika működését a következő, *A jólhangolt zongora* című novellában olvasható „vallomás”: „Néhol aprólékosan kidolgozott részek, néhol meg csak belemaszatolva a felületbe: a tökéletlenség ihletett izzásával megbontani a kompozíciót.” (132. o.) Egyszer így, egyszer úgy. Írói, elbeszélő szeszély. Mintha hagyná magát sodortatni az elbeszélő, mintha a novellák csak úgy maguktól íródának. A szépség az, ami elviszi, sodorja. A szépség, amely valójában megragadhatatlan, amelyet csak körülírni lehet. Pusztá léte, elevensége adja erejét és ejti rabul szemlélőjét: „A szépséghez nálam mindig hozzátartozik a tenger emléke, a part menti langyos vízben keringőző algaszálak, a laza, megragadóan kecses hullámszás, a kiismerhetetlen, követhetetlen ívek keresztesződése, a bonyodalom, ami mögött végtelen egyszerűség rejtőzik.” (*Potyautas*, 48. o.)

Az elbeszélő nem folytat heroikus küzdelmet ezzel a „kiismerhetelennel”, nem drámai figura. Inkább játékos. De a nagyobb tétektől sem fél. Kísérletezik, ízlelget. Szeret eljátszani tárgyakkal, emberekkel, szituációkkal, emlékekkel. Akár egy szemtelen légy is apropója lehet a nyelvi játéknak: „Az egyik favágó arcára száll egy tavaszi légy, onnan átrepül a sörösüvegére, körbemássza az üveg száját, becsicscent...” (14. o.) De írás közben is játszik, megáll, és magára a folyam(at)ra figyel: „Elkapom az »r« kezét, elbújok vele egy hangjegy belsejébe, mássalhangzok.”

Szellemes a következő részlet is, melyben „Irene” tulajdonképpen csak egy szótlán szócsöve a nyelvi leleménynek: „Verzlábai vannak, gondolta Irene, amikor felfedezte Giovanni lépéseinek jambikus ritmusát.” (*Nem történt semmi*, 90. o.) A természeti széppel való találkozást különös gonddal és komolysággal formázza meg: „Kifeszült a csend ragyogó aurája, akárha kristály-

kupola. És a kupola alatt a Szent Anna-tó, mozdulatlanul, magokból préselt súlyos olajcseppként.” (27. o.) Ehhez hasonló áhítatos igyekezet jellemzi a szöveget, amikor a női szépség rejtelmét kutatja: „Rám mosolyog, és a mosolya is valahonnan a lelke rejtékéből árad, a mélyből, akárcsak a csend.” (197. o.)

A betűkbe bújt alak jó megfigyelő. A megfigyelés közben meg is szereti valamiképpen tárgyát, és meg is szeretteti azt az olvasóval. Például mikor egykori szerelme lányával beszélgetve kutat régi önmaga után, így ír a kedves alakját megidéző, igéző teremtésről: „...és felnevetett, pontosan úgy, ahogy Vica nevetett, azokkal a kis, kunkori felhangokkal, amelyek szőlőkocsányként keresnek kapaszkodókat, hogy minél feljebb jussanak.” Érezhető a szövegből, hogy ezek a szőlőkocsányok bizony alaposan belekapaszkodtak elbeszélőnk szívébe is, talán ez által a megragadottság, érintettség által lesz ilyen kifejező egy-egy kép, hasonlat Láng Zsolt novelláiban. Némi nosztalgia is megmelegít ezekben az írásokban, még ha sokszor élnek is az iróniai eszközével. A mitikusan eltemetett titkos odú például – ahol Mirellát a *Keringőző felhők* című novella főhőse magáévá teszi – az eltemetett ifjúságot is jelentheti. Ami fontos: az eltemetett ma is eleven. Ugyanúgy él, ahogy egykor. Csak éppen közvetlen hozzáférés nincsen hozzá. Talán épp ez a hártavékony fal az, amely annyira fájni tud az emlékezőnek: „És most ott fekszik tizenhat éves énem mellett egy lapos kövön, és hunyorogva bámulja a szédülten keringőző felhőket.” (22. o.)

Ez utóbbi elbeszélés-berekesztés is tanúskodik arról, hogy Láng Zsolt a nyitva hagyó, ám mégis valamiképp ütős lezárás mestere, ebből következően örökös újrakezdő író. Szövegből szövegbe jár ki-be, szaladnak a szavak, mondatok, befejezi, lezárja, aztán kinyitja, kezdi újra. Nincs megállás. Visz a nyelvi szenvedély letűnt és eljövendő szerelmes tájakra.

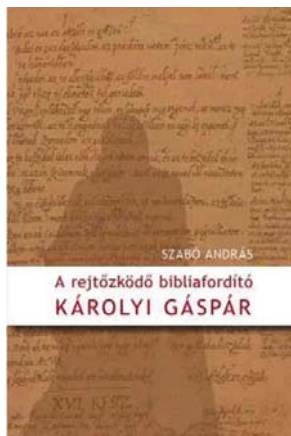
Kinyik Anita

A rejtőzködő bibliafordító nyomában

SZABÓ András: *A rejtőzködő bibliafordító – Károlyi Gáspár*. Kálvin Kiadó, Budapest, 2012.

Az 1590-ben megjelent első teljes magyar nyelvű Szentírás atyjának, Károlyi Gáspárnak állít emléket Szabó András új könyve, amely a Magyarországi Református Egyház által létrehozott Kálvin János Emlékbizottság könyvkiadói programja keretében, a Kálvin Kiadó gondozásában jelent meg. A cím kifejezi azt a kettősséget, amely Károlyi életét jellemzi, egyrészt közismert személyiség a nevével összeforrt bibliafordítás miatt, másrészt viszont igen keveset tudunk személyes életéről. A címlap is ezt az ellentmondást tükrözi: a borítót kitölti a vizsolyi Biblia nyomdai kéziratröredékének első lapja, melyen keresztül gönci szobrának árnyképe sejlik fel. Károlyi valószínűleg tudatosan húzódott a háttérbe, hatása mégis megkerülhetetlen a magyar művelődéstörténetben, hiszen a vizsolyi Biblia, bár soha nem lett hivatalos fordítás, a későbbi protestáns bibliakiadások alapjává vált, felekezettől függetlenül elterjedt és a legtöbbször, legnagyobb példányszámban kiadott magyar könyvként nagy hatást gyakorolt a magyar irodalmi nyelv fejlődésére.

A könyv műfaját tekintve monográfia, de túlmutat egy életrajzi kötet keretein. Ennek csak részben oka a források csekély volta, az említett szerénység, emellett az a törekvés érezhető benne, hogy Károlyit kora viszonyaiba helyezve mutassa be. A szerző – a Károli Gáspár Református Egyetem Régi és Klasszikus Magyar Irodalom Tanszékének vezetője, a 16–17. századi magyarországi irodalom- és művelődéstörténet elismert szakértője – nem először foglalkozik a bibliafordító személyével és munkásságával. Mostani könyve a legújabb kutatási eredmények alapján, tudományos igénnyel, ám közérthetően, kifejezetten a nagyközönség számára íródott.

A kisméretű, vékony könyv rövid, néhány oldalas fejezetekre tagolódik, így könnyedén végiglapozható, mégis átfogó, izgalmas képet fest a korról, melyben a magyar Biblia megszületett. Az életút és az életmű bemutatásában egymásba fonódnak a politika-, társadalom- és gazdaságtörténet, az egyháztörténet, az irodalom- és művelődéstörténet szálai, ezzel is szemléltetve, mennyire áthatották egymást a vizsgált területek a korban. Az összefüggések érzékeltetésére visszatérően alkalmazza a szerző a társadalomtudományokban újabban népszerűvé vált kutatási módszert, a kapcsolati hálók elemzését. Egy történeti vázlat vezeti be az olvasót a török háborúk és magyar belharcok világába, és foglalja össze, miként terjedt el a reformáció a három részre szakadt országban. Ezután a szülőváros, Nagykároly és a család történetét veszi számba a szerző, kitérve a névhasználat kérdésére is. A ma elterjedt Károli névalak a latin változathoz alakult ki, és a bibliafordítások címlapjai alapján honosodott meg a 19. században, bár az eredeti kiejtést a Károlyi forma őrizte meg. A kötet végigköveti Károlyi tanulmányait a szülőváros iskolájától a brassói protestáns humanista gimnáziumon keresztül a wittenbergi egyetemig, utalva a megszerzett tudás és tapasztalatok mellett az eközben kiépített kapcsolatok későbbi hatására is. Elemzi Károlyi első és egyetlen önálló művét, az 1563-ban megjelent *Két könyvet*, amely az első magyar történelembölcseleti tanulmánynak tekinthető. A mű wittenbergi világszemléletet tükröző alap gondolata, amely szerint közel van Isten ítélete, a történelem Uraként büneiért bünteti a magyar népet, és így a törökkel szembeni küzdelem is csak az imádság és a bűnbánat által lehet sikeres, meghatározta a magyar reformáció történelemfelfogását, ezen keresztül pedig Kölcsey *Himnuszának* szellemiségét is. Másik maradandó hatása a *Két könyvnek*, hogy érveit

magyar nyelvű bibliai idézetekkel támasztja alá, amelyek kisebb-nagyobb eltérésekkel a vizsolyi Biblia szövegét előlegezik meg, jelezve Károlyi érdeklődését a bibliafordítás iránt. Szabó András ezután felvázolja a kassavölgyi esperes szűkebb és tágabb működési területe, a korabeli Északkelet-Magyarország és benne Gönc mezőváros gazdasági, társadalmi és egyházi viszonyait, bemutatva a legjelentősebb, Károlyit is támogató birtokosokat, az 1560-as évek felekezeti küzdelmeit és az önálló református egyház megszerveződését, valamint Károlyi családi tragédiákkal terhelt magánéletét is.

Ezek a fejezetek mintegy bevezetesként szolgálnak a vizsolyi Biblia keletkezéstörténetébe, amit szintén sokrétűen tár az olvasók elé a könyv. Nemzetközi összefüggésekbe ágyazva áttekintést ad a korábbi magyar bibliafordítási kísérletekről, kiemelve a közép-európai párhuzamokat. Elemzi a fordítás folyamatát, hangsúlyozva, hogy Károlyi nem egyedül, hanem egy munkacsoport vezetőjeként dolgozott, és nem csupán fordítóként, hanem teológusként is megnyilvánult a fejezetek elé írt tartalmi összefoglalókban és a vitairatnak is szánt előljáró beszédben. Kitér a fordítói munkaközösség lehetséges összetételére, a fordításhoz felhasznált forrásokra, elsősorban a genfi és heidelbergi humanista latin kiadásokra, kiemelve azt az újabban felfedezett, nyomtatott bibliakommentárt, Petrus Martyr Vermigli művét

Sámuel két könyvéről, amelynek magyar nyelvű kéziratos lapszéli jegyzetei lényegében a vizsolyi Biblia szövegét hordozzák. Méltatja a munka anyagi hátterét biztosító főurakat, köztük Rákóczi Zsigmond egri főkapitány, későbbi erdélyi fejedelem szerepét, aki a politikai jellegű támadásokkal szemben is megvédte a vállalkozást.

Külön fejezetek értékelik a Károli-Bibliát mint a 16. század legnagyobb magyarországi nyomdai teljesítményét. Az olvasó topográfiai leírást kap a korabeli Vizsolyról, amely a ma is álló műemlék református templommal szembeni telken jelöli meg a nyomda lehetséges helyét. Végigkísérhetjük Mantskovit Bálint munkásságát, aki másfél év alatt kinyomtatta a fordítást és a hozzá csatolt kommentárokat, illetve magát a munkafolyamatot, ennek részeként megismerve a nyomdai kézirattöredékeket és Szenci Molnár Albert kiegészítő szerepét, aki a későbbi bibliakiadások révén is kapcsolódik a munkához.

A kötet a kultusz és az utóélet, a Károlyival kapcsolatos tudományos kutatások és a vizsolyi Bibliához kötődő emlékhelyek bemutatásával zárul, közölve Thúri György késő humanista latin költő, Károlyi egyik lehetséges munkatársa, Thúri Mátyás unokaöccse gyászverseit Petróczi Éva fordításában. A könyvet a szövegben szereplő helyeket, személyeket és műveket bemutató képanyag és az újabb szakirodalomról tájékoztató bibliográfia egészíti ki.

Székely Gábor

A valóság dörzspapírja

GREDEL Lajos: *Az utolsó reggelen*. Kalligram, Pozsony, 2013.

Különös szomorúság lengi be Grendel Lajos legutóbbi regényét, amely a júniusi könyvhétre jelent meg.

Az utolsó reggelen magányos hőse, Noszlopy nem hős, mint a hajdani névrokon (Noszlopy Gáspár), aki bátor negyvennyolcas honvéd volt, gerillaharcos, s végül kivégezték, mert Ferenc József elfogását tervezte... Nem, Grendel

Noszlopyja még csak nem is Noszlopy, csupán Jakubcsek: „Ez a Jakubcsek volt az ő legnagyobb titka, de már az apja és a nagypapa is olyan jól titkolta, hogy senkinek sem jutott eszébe Jakubcseknek nevezni.” (8. o.) Torz fintor ez a névadás: a regény magányos Casanovája nem bátor, nem harcol, nem lázad, s halálát sem hőshöz méltónak képzelel: „Már jó ideje gondolta, hogy öngyilkos lesz...” (64. o.)

Hiába sorolja magának a hajdani hódításokat: Ilonka, Rozi, Viola, Erzi, Gabi, Zsófi, Eleonóra már csupán emlék,

vagy az sem: „Egy időn túl az emlékek nem az igazságot közvetítik, hanem az igazságról való fantomképet.” (119. o.)

Noszlopy hamis világban él, melyben ő nem ő, rejtélyes látogató – unokatestvére, Szmirnov nem Szmirnov, hanem Zaligin, s talán nem is unokatestvér; a szerelem nem szerelem; csupán a barátság létezik ott, ahol: „Elfogyunk. Egy évszázad múlva alig marad magyar.” (71. o.) Mert Noszlopy egyéni sorsa a közös kisebbségi sors tükré is egyben; elmúló élete a magyar íróé is, akinek Szmirnov-Zaligin csodálkozva teszi fel a kérdést: „De hát kinek írsz?” (89. o.) A válasz csak később formálódik szavakká: „Kinek, kinek? Senkinek. [...] Leírom vagy nem írom, teljesen mindegy. Én leírom!” (90. o.) Nem nehéz meghallanunk Arany üzenetét Grendel szomorkás hősének vállalásában: „Van hallgatód? nincsen? / Te mondd, ahogy isten / Adta mondanod.” (*Mindvégig*)

A regény színlelésekkel teli világában „az ember vérszomjas gyilkos és csodálatos szent” (96. o.), ám a vidék, a táj ábrázolása mindig szeretetteljes, bensőséges; pontosan mutatja az író kötődését a meghitt helyekhez, a szülőföldről: „...sokat jártam a mezőt és erdőt, lassan minden virágot megismertem. Néha szép lányokkal találkoztam, akik mind feleségül akartak jönni hozzám. Láttam zöld gerlét és piros mókust. Megszagoltam az erdei fákat, és az illatuk olyan volt, mint a lekvár ezer íze. [...] Amint látod, éltem, mint Marci Hevesen. És most is élnék, ha nem fáradtam volna bele.” (74. o.)

A poétikus tájfestés fanyar népmese-parafraízis végén ismét a magányos, kiégett Noszlopyvá változik vissza a szépségen merengő, rövid időre szinte megifjodott beszélő. Keserűségének sok oka van: magánya, betegsége, barátjának tragédiája, a közös kisebbségi magyar sors fájdalma: „úgy nem lehet élni, hogy mindenütt félni kelljen.” (49. o.)

A regény nagy összegzés: az egyéni és a közösségi lét alapvető kérdéseit veti fel, s azt, ami egy író számára a legdöntőbb: kell-e írni ma, és mit kell megírni? Megmenti-e az írás azt, aki már mindentől megfosztatott?

S az emberek közötti gyűlölködés nem épp a szavaknak köszönhető-e?

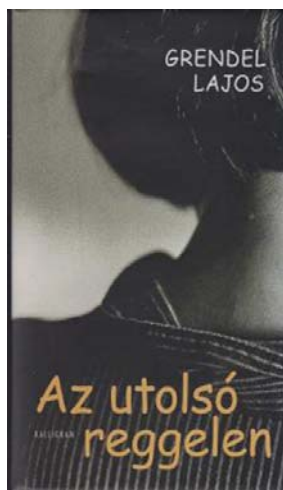
Grendel izgalmas narratívája folyamatos figyelemre kényszeríti az olvasót: hol a narrátor beszél, hol Noszlopy; olykor a dialógusok viszik tovább a történetet, olykor pedig villámgyors váltásokkal cserélődnek a nézőpontok: „Szinte *vágyott* arra, hogy itt *lakjon*. Aztán délben jött egy levél, messziről *fölsírmerte*... [...] Minden elveszett. [...] Menten megfordult a szoba *körülöttem*.” (Kiemelés tőlem.)

A fokalizáció, a nézőpontok elrendezésének módja követeli a gyakori függő- és szabad függőbeszédet, amely a regény egyik nyelvi sajátossága, a modern irodalomban a tudatfolyam-ábrázolás egyik jellegzetes módja. Az olykor vulgáris megfogalmazásoknak is mindig fontos szerepük van, hiszen a nyers valóságot hivatottak tükrözni. Igen érdekes Grendel időkezelése is. Sokszor a *flashforward* (a) és a *flashback* (b) technikájával él, azaz az első esetben a később történet eseményeket már előbb elmondja, a másodikban pedig az előbb történeteket később, s ezt jelzi is: (a) „Háromnegyed tizenkettő volt. Egy nappal később egészen másképp látta az eseményeket, misztikus ködben, mely őt is elragadta. De most még egy nappal korábban volt.” (98. o.) (b) „Húsz vagy több év múlt el azóta [...], akkor, ott, a kertben csak egy csendes nyári nap volt, és az égvilágon nem történet semmi. Egy-két órát tartott [...] ez az érzés, vagy inkább érzélem, amely boldogságként tért vissza húsz év után... [...] De most vasárnap volt.” (158. o.)

A regény utolsó mondata („Egyre nehezebb volt ellenállni...”) nyitva hagyja az értelmezést: vagy a Noszlopy agyában régóta motoszkáló befejezést jósolja, vagy – talán – azt a kegyelmi lehetőséget, amelyet a mű végén váratlanul lehulló fehér hó ígér.

Az élet elől nem menekülhetünk, üzeni a regény, még akkor sem, ha „[a] valóság szúrta, mint a dörzspapír” (157. o.).

K. Sebestyén Nóra

Anya örök

KÄSSMANN, Margot: *Anyák a Bibliában*. Ford. Gyökös Réka. Luther Kiadó, Budapest, 2013.

Hallottam néhányszor azt a kifejezést, hogy bibliai családmódel. Ezen mindig meglepődöm. Mutasson valaki a Bibliában egy egészséges, idilli családot! Éva mennyit szenvedhetett a fiai miatt, Leát nem igazán szerették, Ruth hamar megözvegyült... A felületes moralizálás kínálja magát, megkísért egyfajta hazug nosztalgiával. Feltehetően jószándékú emberek időről időre kísérleteket tesznek arra, hogy a Szentírásból desztilláljanak valamiféle mintacsaládképet. Az *Anyák a Bibliában* ennél a desztillációs módszernél sokkal lélektágibb és biblikusabb. Hiszen a bibliai történetek meglepő nézőpontokat kínálnak: olyan anyaképek bontakoznak ki belőlük, amelyek nagyon izgalmas megközelítést nyújtanak napjaink égető kérdéseire. Egy-egy rövid fejezet izgalmas beszélgetési témát nyújthat, mert az olvasó úgy érzi, hogy a Szentírás életre kel, rólunk szól, hús-vér emberekről, a szomszédokról, a barátnőmről, rólam.

Margot Käßmann írásai mai élet-történetekkel kötik össze a Biblia anyáinak elbeszéléseit. A szerző maga is négygyermekes édesanya. 1958-ban született. 1999-től 2009-ig a Hannoveri Tartományi Egyház püspöke, egy évig a Németországi Protestáns Egyház elnök-püspöke. Életének további állomásai: gyülekezeti lelkész, egyetemi tanár, a német protestáns egyházi napok (Kirchentag) főtárgya. Több, nagy sikerű publikáció szerzője. Jelenleg a *Reformáció 500* jubileumi programsorozat nagyköveté.

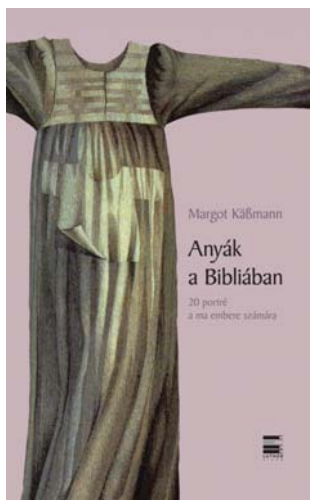
Az anyaság csodálatos, vallja Käßmann, de ami azt illeti, nehéz is tud lenni. Nem egyértelmű, hogy egy nőből anya lesz; a régi időkben sem volt az. Magyarországon jelenleg minden hetedik párnak nem lehet

gyermek, bár nagyon szeretnének. A Biblia is tud gyermektelen nőkről, akik gyermekre várnak. A Szentírás az élet könyve, beszél rossz anyáról, későn szülőkről, sokgyermekes és örökbefogadó anyákról is, feltárul belőle megannyi élethelyzet, amelyben kortársaink magukra ismerhetnek. Hazánkban minden második házasságot felbontanak, de aki tud, újra házasságot köt. Nagyon sok a mozaikcsalád, rengetegen vannak, akik nem vér szerinti gyermekeiket nevelik.

Különböző anyaszerepek

Margot Käßmann a sorok között olvas. A Bibliában szereplő anyák élethelyzetére próbál ráérezni, hogy ezeket a portrékat mai anyai sorsokkal állíthassa párhuzamba. A leírt történetekben meglevenednek az anyák az örökbefogadótól a nagyanyán át egészen a nevelőanyáig vagy név szerint Betsabétól Támárig. A szerző az anyafigurák tipikus vonásaira hívja fel a figyelmet, a választott alcímek is erről tanúskodnak, az foglalkoztatja leginkább, hogy a nők milyen kapcsolatban élnek meg az anyaságot. Hiszen ahhoz kétség sem fér, hogy egy gyermek gyökeresen megváltoztatja egy nő életét – a gyermek beleszületik anyja

életébe, és elfoglalja a maga fontos helyét anyja kapcsolati hálójában. Käßmann nagyon izgalmasnak találja az archetipikus alakokat, az emberi kapcsolatok alapfelállításait modellező jeleneteket, írja a könyv előszavában. Ezekben a régi, mégis aktuális történetekben sokféle példaképet és életformát találunk. Olyan életformákat, amelyeket Isten nem megítél, hanem végigkísér. Tervezett vagy véletlen életutakat, amelyek mind máshogy vezetnek tovább – akkor és ma is.

Így követi nyomon a szerző a Biblia anyafiguráit, s rámutat arra, hogy Isten jelen van az ember életében, ezeknek a nőknek az élettörténetében is. Lenyűgöző, hogy mi minden újat fedezett fel bennük, holott ezeket a történeteket mindenki ismeri. Húsz női portrét választott ki, így végül egy színes portrészorozat állt össze belőlük.

Nősorsok akkor és most...

Käßmann a múlt és a jelen közé épített híddal köti össze a bibliai és a mai történeteket: a jugoszláviai háborúban rendszeresen megerőszakolt és teherbe ejtett nők érzelmeit, akiknél 1992-ben látogatást tett, és Betsabéét, akinek az érzéseiről hallgat a Biblia. Kérdése meglepő és elgondolkodtató: vajon szembeszállhatott-e Úriás felesége a hatalmas király akaratával? Betsabé vajon megerőszakolt anya? Nem tudhatjuk, mi történt pontosan, de a gyermeknek meg kellett halnia. Nem tehetjük meg nem

történtté az eseményeket, mert az anyai testben fejlődő élet hordozza ezeket a terheket, és szenved a szeretet hiányától. Akkor is és most is. Megismerhetjük Máriát, aki nehéz körülmények között lesz anya, de József mellette áll, szereti a fiát a társadalmi provokáció ellenére is. Azt a Máriát, aki élete végén János anyjává is lesz, olyan fiút kap, aki nem tőle született. Megannyi női sors: anyaság vérfertőzéssel (Lót lányai), beteg vagy fogyatékkal élő gyermek édesanyja (a kánaáni asszony), sokgyermekes anyák (Lea), vagy anyák és párok, akik annyira vágnak a gyermekáldásra (Erzsébet, Anna).

Ne ítéelj elhamarkodottan!

A könyv empátiás megközelítésével arra hívja fel a figyelmet, hogy milyen változatosak az anyai és női sorsok a bibliai időkben és a 21. század elején is. A könyv megóv attól, hogy elhamarkodottan ítélkezzünk az anyákról és a nőkről.

Románné Bolba Márta

Egy kiállítás margójára

Második alkalommal hirdetett fotópályázatot a Magyar Építőművészek Szövetsége. A 2012-ben alapított *Az év építészeti fotója* díj deklarált célja, hogy hazánk építészetét a fotográfia eszközeivel is népszerűsítse. A nagy múltú, ma inkább a helyét kereső szövetség civil szervezet, kevés pénzből gazdálkodik: a pályázat (szűkös) anyagi hátterét is az NKA és az Építész Kamara biztosította, ami az Építészek (szépséges) Házában rendezett (szégyenes) kiállítást¹ magyarázza ugyan, de nem menti. A valóban fontos cél, a magyar építészet – a régi és az új – szélesebb körben való megismertetése biztosan több forrást és energiát, törődést, odafigyelést érdemelne. Az

első évben benyújtott anyag színvonalát és sokszínűségét az idej távolról sem érte el, de nem erről szeretnék beszélni, az okok feltárása nem az én feladatom. Ennél sokkal érdekesebb, ha a pályázat szellemével összhangban a képekkel együtt az ábrázolt építészeti művekről is szó esik. Fontos megjegyezni, hogy a szigorúan vett műszaki fotográfia – ami alig jelent meg az idej anyagban – sem ábrázolás csupán: a síkbeli képnek önálló törvényei vannak, a fotográfia – mimetikus módszerei ellenére – akaratlanul is poétikus műfaj. A kiállított közel harminc mű fele szerepelhetne egy komolyabb kiállításon, e helyen kettőt szeretnék kiemelni.

Frikker Zsolt építész (1979) díjnyertes munkája az új pécsi könyvtár kaptárnak nevezett központi terében készült hagyományos technikával, fekete-fehér tónusai

¹ <http://www.arch.hu/hirek/dijak/998-beszamolo-az-ev-epiteszeti-fotoja-2013-dij-atadasarol>.

ellenére színes negatív filmre. A kaptár százmillió forint értéket is meghaladó látványos kerámiaburkolatát Nagy Márta pécsi művész elképzelései alapján a Zsolnay-manufaktúra kivitelezte. A város vérkeringéséből kieső, egyelőre bizonytalan urbanisztikai helyzetben álló, több intézményt egyesítő épület egy zavarosan előkészített

pályázaton került kiválasztásra még 2007-ben az Európa Kulturális Fővárosa program egyik elemeként, és Pécs mint regionális központ identitáskeresésének egyik legellentmondásosabb, igen tanulságos állomása. Balázs Mihály építész a kilencvenes évek egyik népszerű építészeti ötletét próbálta ki ezen a házon: a kívülről egyzakt síkokkal határolt épület belsejébe egy kívülről nem látszó, szabálytalan formájú tömeget illesztett, üreget vájt, amely nagyságából és pozíciójából következően a belső térrendszer karakteres elemévé válik. A padlóval, mennyezettel határolt szokványos könyvtári szinteket egy osztatlan, amorf tömeg (és tér) metszi át az épület teljes magasságában. A Pécsert szimbolikusnak számító mives kerámiaburkolatot is beszámítva a 20. század eleje óta nem készült ilyen nagyságrendű, egyedi épületdísz Magyarországon. A kaptár központi helyzete és mives kidolgozása ellenére sincs az épület súlypontjában: ha

nem akarunk az előtérből az alagsori könyvesboltba vagy előadókba menni, belső terét nem, csak a külső tömegét érzékeljük, amely vakolt és fehér színű. A parkoló felől érkező kevesek viszont mindenképpen áthaladnak rajta. Széles lépcsőit ücsörgésre, beszélgetésre szánták, a szabad tér a szabadon szárnyaló gondolatok helye – a tervezői elképzelések szerint. A gyakorlatban ez a tér inkább „lépcsőház”, közlekedő tér, ücsörgésre nem használják, annak ellenére sem, hogy az inkább nyitott agóráként, mint csendes kutatóhelyként működő épület elsősorban egyetemisták látogatják. Mendöl Zsuzsa pécsi művészettörténész és Horváth Viktor író az épület használhatóságára és építészeti kialakítására vonatkozó szigorú kritikáival² együtt is jelképpé vált a kaptár mint építészeti forma, az interneten számtalan látványos fotó található róla. Frikker Zsolt fotográfiája nem erre az emblematiszra épül, szinte minden ponton ellentmond a valóságos látványnak: a térnek csak egy kiragadott részét, a felülről fényt adó amorf opeion környékét mutatja, az erős kontrasztból adódó színtelenség már-már felismerhetetlenné teszi a felvétel tárgyát. A hagyományos technika használatával – még akkor is, ha ez a nyomtatott képen nem feltétlenül látszik – a fotográfia, a fényel rajzolás klasszikus gondolkodásmódja felé fordul, és az épületet ürügynek tekinti ahhoz, hogy az építészeket lassan száz éve inspiráló, a természetben munkáló erőkhöz hasonlatos szabad formálás iránti vágyat megjeleníthesse. A mai építészeti törekvések egy része erről szól: a történeti formák, a metaforák helyét az ember vagy a számítógép által mesterségesen létrehozott „természeti formák” végtelen változatossága foglalja el. Ez a kép – amely a konkrét épülettől elvonatkoztat, mégis annak építészeti szándékát, a mai építészeti törekvések esszenciáját jeleníti meg, amelynek bizonytalan centrumában mégis az Egy, a Fény van jelen – méltán került a legjobbak közé.

Szönyi István (1955) nem nyert díjat, de az öt benyújtott képéből három is kiállításra került, ami szép eredmény. Annak ellenére, hogy nem fotós, nem építész,

² <http://ekf.afal.hu/szerintem?temaID=29>.

és csak néhány éve, egy amatőr kamerával fényképez, az általa készített képek mindegyike tudatosságra és érett látásmódra vall. Ma már a legegyszerűbb kis gépekkel is nagyon jó minőségű képeket lehet készíteni, a számítógépes szoftverek is segítik a feldolgozást, a technika tehát adott, hogy az alkotó szellem érvényesülhessen. A fényképezés tömeges elterjedésével, ami az ezredfordulótól számítva ugrásszerű, rengeteg értéktelen kép is készül, és ez a pályázatok anyagain meglátszik. „Egyre könnyebb fotózni, és így egyre nehezebb.”³ Ez önmagában nem tragédia, legfeljebb annyit jelent, hogy nagyobb merítésből kell válogatni az aranyhalakat. A katinyi mártírok óbudai emlékművéről készült kép az én olvasatomban ezek közé tartozik, mert minimalizmusa ellenére számtalan irányban mozgósítja nem a képzeletet, hanem az emlékezetet. 2009-ben az Építőművészek Szövetsége kiállítást rendezett az Árpád Gimnázium előtti terre kiírt emlékműpályázat anyagából. A megnyitót beszélgetés is követte, ahol Pauer Gyula szobrászművész (*A cipők* című dunaparti emlékhely alkotója) elmesélte, hogy miért nem indult el ezen a pályázaton. A forgalmas csomópontban lévő, ideálisnak nem nevezhető helyszínt nem egy műtárgy, hanem egy emlékezetes esemény megrendezésével szeretne volna léleklében magasba emelni. Hetekig kilincselte orosz, lengyel, magyar minisztériumokban és konzulátusokon azért, hogy Magyarországra szállíttathasson valamennyi földet a vérengzés helyszínéről. Azt tervezte, hogy az emlékmű csak maradó díszlete lenne egy olyan eseménynek, ahol nem a politikusok lózungjain, hanem egy szívbe markoló jeleneten, a katinyi föld jelképes újratemetésén, a temetési ünnepségen lenne a hangsúly. Pauer Gyula nem járt sikerrel, a népirtás története diplomáciai szempontból a mai napig lezáratlan, ami lehetetlenné teszi azt, hogy orosz területről akár egy maroknyi föld is legálisan Magyarországra kerüljön ebből a célból. A szándék nem csupán műfaji kérdés; a pályázók többsége megpróbálta a tervezési területet *land art*-ba hajló tájképi és kertészeti eszközökkel absztrakt vagy konkrét erdővé alakítani, hogy ne csupán egy díszmű álljon a gondozatlan fűben,

a buszmegálló közvetlen szomszédságában. A köztéri szobrászat alapdilemmája, hogy az emlékmű magasztossága hogyan illeszthető a mindennapi élet szentetlen rutinjai közé. De ismerjük a túldimenzionált, hazánkban soha karban nem tartott emlékhelyek sorsát. Széri-Varga

Géza szobrászművész és építész fia, Zoltán nem bonyolódta a terület átfogó rendezésének jogosan elvárható, ám a hazai viszonyokat ismerve délibábos koncepciójának útvesztőjébe. Letettek egy karakteres, absztrakt műtárgyat, amelynek anyaghasználata (gránit, beton, mindig rozsdás acél), formája (megbillentett kocka) és világítása (a belső gránittömb mint sírkő és az azt körbevevő absztrakt acél „erdő” között kiszűrődő hideg fény) bravúrosan egyszerű eszközökkel jeleníti meg a sírkő és az azt ölelő sűrű erdő képét. A kocka által vetett „árnyékot” is burkolat jelöli. A zsűri döntése egyhangú volt, a lengyel szakértők és zsűritagok – a jegyzőkönyv szerint – boldogan nyugtázták, hogy a katinyi vérengzésnek méltó emlékműve születik Budapesten. Mindez nem változtat a tényen, hogy az avatatlan szemlélő csupán egy rozsdás vaskockát lát, ami magányosan áll egy forgalmas kereszteződés és buszmegálló közelében, az Árpád Gimnázium előtti kiégett fűben, és hogy miért van összekaszabolva, biztosan nem érti. Minden építészeti, képzőművészeti bravúrja ellenére ez az emlékmű is csak kevesekhez szól.

³ <http://www.emasa.hu/cikk.php?id=3667>.

A pályamunkákat bemutató kiállítás egyik eseményeként Andrzej Wajda 2007-ben forgatott *Katyni* című filmjét is vetítették, én ott láttam először. A döbbenetes film főcíme alatti bevezető és kivezető képsora ugyanolyan emlékezetes, mint a megszárlás bemutatása: sötét, szürke, nehéz felhők gomolyognak lassan és megállíthatatlanul, kitöltve az egész hatalmas képmezőt. Szőnyi István nem kereste tudatosan a kapcsolatot Wajda filmjével, de fekete-fehér fotográfiája a lehető legegyszerűbb módon teremt összhangot a filmélmény és az emlékmű között. Mert a film az én szememben pótolja azt a megemlékezést, amelyet Pauer Gyula nem tudott megvalósítani. A kép az emlékműből csak egy keskeny sávot mutat, a

„fák” tetejét, felette a Wajda filmjét idéző sötét, szürke felhőket, melyekbe 2010 óta a katyni vérengzés 70. évfordulója alkalmából tartott megemlékezésre igyekvő lengyel delegáció szmolenszki katasztrófáját okozó ködöt is beleláthatjuk. Egy fényképnek nem feladata a köztéri szobrászat dilemmáinak feloldása, és nem is ez a célja. A maga kétdimenziós, egyszerű eszközeivel láttatja és felidézi mindazt, amit a katyni tragédiáisorozatról az évtizedek során megtudhattunk, és ezzel az emlékművet is hitelesíti: ha fizikailag nem is, de képzeletben kiemeli abból a jelenlegi formájában méltatlan környezetből, ahová egyébként jó szándékkal, de jobb híján került.

Masznyik Csaba

Egy elvesztegetett lehetőség

Robert Capa – A játékos. Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest, 2013. szeptember 18. – 2014. január 12.

„Az eddigi Robert Capa-kiállítások általában azt igyekeztek körüljárni, kicsoda volt Robert Capa. Ezúttal azt kérdezzük: mi is volt? Emigráns, aki sehol sem telepedett meg. Fotóriporter és haditudósító, aki írt és filmet is forgatott. Hős, akiről nemzedéke legjobb írói írtak elismeréssel. Charmeur, akit szerettek a nők. Ember, akinek szenvedélye volt a játék. [...] A [...] tárlat problémacentrikus és többretegű. Az egyes termekben a lehetséges szerepeket bemutatva történeti válaszokat kínál a kérdésre: mi volt Robert Capa. Fényképek, vetített képek, tárgyak és dokumentumok, enteriőrök és hangkulisszák segítik a látogatót az eligazodásban. A tartalmi mondanó nem válik el a látványtól; az ismert Capa-képeket a kreatív, történeti koncepció értelmezi át, s készíti a nézőt arra, hogy másképp lássa egy alkotó életét, a játék értelmét, a szerepcse és az egyén határait.”¹

A kiállítás ajánlószövege lényegében pontosan írja

körül azt a kurátori koncepciót, amelyet a Nemzeti Múzeum reprezentatív kiállításán tárgyiasulva is viszontláthatunk. Mivel már a cím is megfelelően orientálja a tárlat látogatóját abban a tekintetben, hogy a fotós életének milyen jellegű feldolgozására számíthat, a *Robert Capa – A játékos* kiállítás csak azok számára lesz csalódás, akik – hozzám hasonlóan és feltehetően naivan – azt feltételezték, hogy egy világhírű fotóriporter centenáriumi tárlatán magától értetődően a fotókra kerül a hangsúly. Különösen akkor, amikor Robert Capa „mestersorozatának” harmadik – és egyben utolsó – példánya a maga több száz fotójával végérvényesen Budapestre került, vagyis minden lehetőség adott volt ahhoz, hogy egy Magyarországon még soha nem látott méretű, Capa teljes életművét valóban reprezentatív módon bemutató kiállítást lehessen rendezni a centenárium alkalmából.

Ehhez képest – ismétlem – a címmel és a kurátori célkitűzéssel teljes összhangban nem a méltán világhíres fotók, hanem a fotós személyisége, kalandos életének izgalmas „szerepei” játsszák a „címszerepet”, amelynek árnyékában maguk a képek, ha nem is pusztán statiszták, de legfeljebb a négy fő tematikai egység köré cso-

¹ <http://www.hnm.hu/hu/kiall/Exhibition.php?ID=117302>.

portosított regényes életrajz vizuális illusztrációiként jelennek meg.

Bár erősen vitatom a kurátor koncepciójának az életrajz irányába tett ilyen mértékű hangsúlyeltolódását – amit szigorúbban fogalmazva a szélesebb nagyközönségnek tett bulvár jellegű engedménynek is nevezhetnék –, a képanyag összeválogatását nem érheti kritika: aki ezeket a fotókat – akár még ebben az olykor következtelen tematikus felosztásban is – alaposan végignézi, valóban átfogó képet alkothat Robert Capa fotográfusi teljesítményéről – ami a kurátor szakmai hozzáértésének és művészi ízlésének a bizonyítéka.

Egy recenzió műfaji és terjedelmi keretei közé természetesen nem fér bele, hogy a fenti általánosságokon túl részleteiben is kritikai elemzés alá vegyem a tárlat „problémacentrikus és többrétegű” célkitűzésének következetlenségeit. Láthatunk olykor szájbarágó, valószínűleg csak a gyenge képzelőerővel rendelkező, gyermekded látványosságokra fogékony látogatók számára élményt jelentő, a színházi díszletek illúziójával versenyre kelő, a kiállítóterbe helyezett kulisszákat (kávéház, „sátorlabor”), illetve a rébusz jellegű feladványként térbe állított, felnagyított szabásmintával burkolt hasábkulisszát a padlóra festett nagyméretű olló szagatott vonallal jelzett sablonjával egyetemben – amelyeknek mint rendezői „geg-kreatívoknak” a feloldása csak azok számára egyértelmű, akik történetesen tudják, hogy Capa szülei szabók voltak. Ez az öncélú rendezői „lelemény” azonban megint csak az életrajzi vonatkozásokra tereli a figyelmet, és kimondottan kontraproduktív a fotók elmélyült befogadása szempontjából. Ami a fentiekhez hasonló és a figyelmet erőszakosan magukra vonó kulisszák térbeállításának koncepciója alapján feltehetően nem is volt célja a rendezőknek. Ebből a szempontból valószínűleg a fürdőkád „viszi el a pálmát”, ha élhetek ezzel a képzavarral. Meggyőződésem ugyanis, hogy az illusztratív vagy anekdotikus gecéllal a kiállítási térbe helyezett kulissza közül ez lesz az, amelyet a tárlat látogatói a legtovább tudnak majd felidézni, mint a legemlékezetesebb három dimenzióban realizált verbális poént – sajnos, minden bizonnyal az emblematis Capa-fotók hátrányára.

Pedig lehetett volna ez a kiállítás valóban „problémacentrikus és többrétegű” is – ehhez azonban egészen más jellegű kurátori koncepcióra lett volna szükség. Például olyanra, amely egy világhírű fotós esetében nem a mégoly kalandos, és így akár a bulvármédia számára is eladható, regényes életútra, hanem magára a fotós életműre koncentrálna, mondjuk úgy, hogy Robert Capa fotográfiai alkotómódszerének bemutatását és műveinek fotóesztétikai elemzését teszi a tárlat központi elemévé, és ehhez csak annyi háttérinformációt emel be a fotós életrajzából, amennyi a művek adekvát és élményszerű befogadásához elengedhetetlenül szükséges.

Ugyanis közhelyszámba menő művészetelméleti tétel, hogy sem az egyes művek, sem a teljes életmű nem magyarázható pusztán az életrajzból, sőt többnyire az alkotó és a befogadó szempontjából is tökéletesen irreleváns egy adott mű és az életrajz viszonya, általában még a mű konkrét keletkezésének körülményei sem számítanak – Tandori Dezső szavaival: „A műveimben mondom el mindent, azok a kommentárjaim.” Nincs ez másképp Robert Capa fotóival sem. Például – ha már a „dokutérben” anekdotikus gecként kiállították a szállodai fürdőkádat, amelyben Steinbeck bosszúságára Capa oly előszeretettel és oly sokáig tartózkodott – igazán felhívhatták volna a tárlatlátogatók figyelmét arra is, hogy a normandiai partraszállás idején készült legendás és emblematis Capa-fotók is „fürdőzés” közben készültek – igaz, nem a fürdőkádban ejtőzve, hanem az Atlanti-óceán hideg vizében, és egyáltalán nem melleleg folyamatos ellen-

séges tűzben. Merthogy az élet élvezetéhez, a „Játékos” hedonista hajlamainak kiéléséhez nyilván ez a „szerep” is szervesen hozzátartozott, mint tudjuk.

Nem is beszélve Capa világsikert hozó emblemikus képének, *A milicista halálának* csodaszamba menő felvételi körülményiről és bulvár jellegű utóéletéről, amelyről ugyanebben a lapszámban egy részletesebb tanulmányt is olvashat a nyájas olvasó – néhány, ezen a kiállításon is látható Capa-fotó részletes műelemzésével együtt (41–52. o.). Ezekkel az interpretációkkal pontosan azt a sajnálatos hiányt szerettem volna valamelyest pótolni, amellyel a Nemzeti Múzeum centenáriumi Capa-kiállítása szerintem a leginkább adós maradt. Nevezetesen, hogy milyen volt Capa mint fotós. Mivel az elemzett képek többsége a kiállításon is szerepel, a tanulmány valamennyi állítása az eredeti Capa-fotók előtt állva is ellenőrizhető. A tanulmány első és utolsó képére külön is felhívom a figyelmet. *A milicista halála* először a Vu magazin címlapján jelent meg. Ha valaki veszi a fáradságot, „A fotóriporter” terem bejáráshoz közelebb eső szekrényének valamelyik alsó fiókjában ezt a nevezetes címlapot is megtalálhatja, és

elmerenghet a világszenzációt jelentő fotográfiai bravúr versus megrendezett jelenet dilemmán, amire a tanulmányomban részletesen kitérek. (Ugyancsak ebben a szekrényben, egy másik fiókban lelhetők fel Capa legendássá vált Trockij-fotójának társai – kontaktmásolat formájában a teljes tekercs anyaga tanulmányozható. Fotós társaim figyelmét külön felhívom ezekre a képekre, hogy megnyugodjanak: a legnagyobb fotósok egy-egy emblemikus képéhez is számtalan technikailag és fotográfiaileg elhibázott fotón át vezet az út).

Hasonlóképpen izgalmas következtetések levonására teremt lehetőséget a tanulmány utolsó képének, illetve az ugyanabban a kínai városban forgatott dokumentumfilm kivetítőn megjelenített rövid részletének az összevetése, amely szintén a spontán fotó és a megrendezett jelenet problematikájához kapcsolódik.

Aki nem hiszi, járjon utána, és feltétlenül nézze meg ezt a kiállítást, mert ilyen nagyszámú, jó ízléssel összeválogatott Capa-fotót közlő kiállítás látni tényleg nem akármilyen élmény. Az installációs körítéstől függetlenül.

Szőnyi István

Reformáció és tolerancia*

Az Evangélikus Országos Múzeum a reformáció 500. évfordulójára készülve képzőművészeti pályázatot írt ki kortárs műalkotások elkészítésére. Már maga az ötlet is értékes és sajnós szinte kivételesnek mondható kezdeményezés, hiszen a kortárs képzőművészet magyarországi marginalizáltsága és szubkulturális jellege sajnós elég ijesztő méreteket ölt. Egyházunkban is megfigyelhető a kortárs képzőművészet alulreprezentáltsága és az, hogy a téma a hívek ingerküszöbét aligha éri el. Emellett érzékelhető egyfajta elutasítás és idegenkedés a kortárs képzőművészet kísérletező, újító irányjaival szemben, amelynek

oka talán a rosszul értelmezett hagyománytiszteltől és a narratív, figurális ábrázolásokhoz való ragaszkodásból eredhet. Ugyanakkor az egyházak részéről bizonyos fokig érthető is az idegenkedés, ha csak az avantgárd művészet gyakran antiklerikális, provokatív, megbotrántoztató, kritikus attitűdjére gondolunk. Éppen ezért mindenképpen fontos és pozitív kezdeményezés volt a pályázat kiírása, hiszen ritka esemény, hogy a kortárs képzőművészet képviselőit egy egyház saját intézményének falai közé invitálja, ráadásul úgy, hogy a téma a kereszténységhez és azon belül is a protestantizmusához kapcsolódik.

Tolerancia: sokat hallott, sokat ismételtetett és szinte lejáratódott ez a kifejezés az elmúlt pár évben. Magától értetődő természetességgel mondjuk ki nap

* Kiállításmegnyitó beszéd, elhangzott az Evangélikus Országos Múzeumban 2013. november 18-án.

mint nap, és közben nem biztos, hogy pontosan tudjuk is, hogy miről beszélünk.

A tolerancia a monoteista világvallások kizárólagosságától igen távol van, ugyanakkor mégis bibliai alapjai vannak, hiszen egyértelműen a Genézis könyvében szereplő, az ember „Isten képére és hasonlatosságára” való teremtettségének kinyilatkoztatására vezethető vissza. Másként nem magyarázható a másik ember önmagában való értékesége, az emberek egyenlősége, de az ebből származtatható tolerancia sem lenne magától értetődő alapérték. A későbbiekben Jézus tanításában minden korábbinál fontosabb szerepet kap a tolerancia, bár nem teljesen a mai értelemben. Számos történet szól arról, hogy Jézus számára másodlagos volt a származás, a nemi identitás, a vallási hovatartozás, számára mindez nem jelentett akadályt. Gondoljunk csak a samáriai asszonnyal való találkozásra, a római századosra, Mária Magdolnára, Máté elhívására vagy a társadalom kizárótlaitól való folyamatos kapcsolatára. Jézus azonban ezekben az esetekben soha nem az értékselegettség alapján hirdet toleranciát. Élettörténete számos ponton tanúskodik erről, és tanításának is egyik központi mondanivalója a „felebaráti szeretet”, amely nélkül toleranciáról nem lehet beszélni. Jézus tanítása, az irgalmas samaritanus példázata természetesen sokkalta messzebbre mutat a toleranciánál. Hiszen a tolerancia mindössze türelmességet, elviselést jelent, és valójában egy passzív magatartásminta, miközben Jézus tanítása és története ennél jóval többről: a cselekvő könyörületről szól. Mindenesetre egyvalami biztos: a tolerancia minimuma csak a szeretetre támaszkodva kivitelezhető, minden egyéb más csak képmutatás.

De hogy jön ide a reformáció?

A keresztény Európában a „egyetemes”, mindenkit felölelő egyház sokáig vallásilag igen homogén környezetet teremtett. A reformáció azonban új helyzetet eredményezett, amelynek következményeképpen ugyanazon nyelvet beszélő, ugyanazon közösség tagjai hirtelen más tanokat kezdtek vallani, másként kezdtek gondolkodni, más rituálékat kezdtek gyakorolni. Egyik pillanatról a másikra az együttélés, a felebarát elviselése, tolerálása, azaz tulajdonképpen a tolerancia új értelmet nyert, mely-

nek gyakorlatba való átültetése még sok-sok évig igen csak nehezebbé esett Európa népeinek. Gondoljunk csak a rövid erdélyi vallásszabadság korai példájára, amely még évszázadokig nem talált követőkre. Ebből is látszik, hogy az egymás elfogadásáért folytatott küzdelemben igen sokat köszönhet az európai kultúra a reformációnak.

A pályaművekről

Az itt kiállított munkák komoly válogatás után kerülhettek a falakra, és még így is jól érezhető az alkotások színvonalbeli egyenetlensége, miközben a műfaji sokszínűség kifejezetten jót tett a kiállításnak. Aggodalomra adhatna okot, hogy a pályázati anyag több mint fele már az első válogatáskor kiesett a játékból, másfelől azonban örülhetünk annak, hogy a téma ilyen sokakat készített amatőrként is alkotásra.

Voltak munkák, amelyeket témaválasztásuk miatt kellett kiszűrni, voltak, amelyeket a kivitelezés színvonaltalansága miatt, másokat a didaktikus, olykor szájbarágós, direkt mondanivaló bántó megjelenítése tett alkalmatlanná. Talán nem érdektelen megemlítenem, hogy még így is kiállítottunk olyan munkákat, amelyek bár a témakiírásnak nem feleltek meg teljesen, művészi értékük miatt mégis beválogattuk őket. És ennek néha a fordítottja is előfordult, azaz a téma érdekes megragadása és a kérdésfeltevés relevanciája feledtette velünk a technikai vagy szakmabeli hibákat.

A most következő, kissé önkényes kategóriák talán segítenek eligazodni a kiállított munkák között. Mindazonáltal csak egy-egy példát emelek ki.

A személyes élményt feldolgozó munkák közül kiemelem Baráté Ágnes: *A testvérem Down-kóros... mi védjük őt, minket meg anyáék... ez a mi családunk* című olaj, vászon képét, amely témaválasztását, festői fogalmazásmódját és kivitelezését tekintve is kiemelkedik a pályaművek közül. Egy személyes élményt tesz azonnal átélhetővé a művész mindannyiunk számára úgy, hogy közben a kép sem vizuálisan, sem fogalmilag nem válik közhelyessé. A művész egy klasszikusnak mondható „kép a képben” helyzet meg-

teremtésével maga is egy lépéssel hátrébról mutatja meg a megmagyarázhatatlanhoz való gyermeki viszonyulást,

Majoros Áron Zsolt 2. díjas munkája

miközben nem mondd le az esztétikai dimenzióról sem. Külön érdeme a képnek, hogy a kizsűrizett pályamunkák sokszor didaktikus vagy amatőr alkotásainak szellemiségét egy magasabb szintre emelve képviseli.

Kiemelem még Tamási Claudia személyes, önreflektív munkáját (*imperfect = i'm perfect*), amelyen saját arcának fotóin a plasztikai sebészet szaggatott vonalait feltüntetve, majd a szépséghibákat komputerrel korrigálva szinte tökéletes (*perfect*) szépségű női arcot hoz(na) létre, ha az arcok nem lennének középen kettévágva és tükkörrel kiegészítve. Így azonban a néző a tökéletes arc helyett saját arcának tökéletlenségeivel is szembesül. Önmagunk el nem fogadása (ön-intolerancia), vajon mennyire táplálkozik a társadalmi elvárásoknak való megfelelés teljesíthetlenségéről? A szójátékra épülő címadás többértelműsége egyszerre utalhat az ember befejezetlenségére (folyamatos változás) és tökéletlenségére, ami vallási kontextusba emelve még erősebbé teszi a művet.

Korunk toleranciát érintő társadalmi kérdéseit felsejégető munkái közül Majoros Áron Zsolt *Welcome* című acélszobra frappáns, egyértelmű és groteszk módon reflektál a mai (nem csak) magyar viszonyokra. Kivite-

lezése hibátlan. Mondanivalója hasonlóan húsbavágó, mint fizikai megjelenése.

Figyelemreméltó alkotások még: Holló László *Alvók* című festménye, Bács Emese *Hajléktalan férfi csomagjaival* című kollázsa, valamint ifj. Szlávics László vitriolos *Csendes éje*.

A vallási, teológiai kontextusból kiinduló alkotások közül talán Angel Radukov *Urim és Thumim* című munkája érdemel nagyobb figyelmet. Ahol a koncepció, azaz a másodlagosan felhasznált, láthatóan régi képkeretek és vásznak átfestése egyszerre juttatja eszünkbe a zsidóság képtilalmát, Mózes kőtábláit és a holokauszt tragédiáját, miközben a cím és a hozzá tartozó magyarázat a jövő bizonytalanságát sugallja.

Dóczy Virág *Már rég megmondatott...* című képéről Jézus tanítása juthat eszünkbe, ahol ezt mondja: „*Halottátok, hogy megmondatott: Szemet szemért és fogat fogért. Én pedig azt mondom néktek: Ne álljatok ellene a gonosznak, hanem aki arcul üt téged jobb felől, fordítsd felé a másik orcádat is.*” Az idézet többletjelentéssel ruházza fel a festményt, ámbar az erős képi megoldás az idézet és a cím nélkül is megállja a helyét. Érdekes és figyelemreméltó munka Remzsó Dávid Bach *Mátépassiója* eredeti kéziratának felnagyított részlete, melyen Júdás árulását követő szoprán ária részlete jelenik meg, továbbá Tollas Erik: *Vasánnap* című szurreális objektje.

Mayer Éva *Trancomnet* sorozata egyszerre érinti a személyes élményekből fakadó dilemmákat, a társadalmi problémákat és a hit kérdéseit. A képek valójában zománcablák, melyekre a művésznő ismerősnek ható tárgyak fotóit kollektív emlékképpé transzformálva jeleníti meg, figyelemfelkeltő jelzésként tolvaj elénk saját nyomoraink társadalmi méretűvé terebélyesedő problémáit.

A pályázat és a kiállítás remek kezdeményezés, melynek folytatása mindenképpen kívánatos és biztos vagyunk benne, hogy szükség van a folytatásra, annak érdekében, hogy az egyházakban is megismerjék, befogadják és foglalkozzanak a kortárs művészettel, úgy is, mint a kereszténység egyetemes kérdéseire folyamatosan reflektáló, az önreflexióra ösztönző, kritikuss csatornával.

Schneller János

TARTALOM

LECTORI SALUTEM

Zászkaliczky Zsuzsanna: *Arról, hogy nem mindig az a fontos, ami először fontos*

1

Zászkaliczky Zsuzsanna: *Lesz-e érettségi tétel Weöres*

Sándorból? Beszélgetés Kenyeres Zoltánnal

64

Heltai Nándor: *„és mind itt van egy helyen”. Weöres*

Sándor kecskeméti kötődései és látogatásai

67

IRÁNYTÚ

Szabó B. András: *Lila és zöld*

3

Fabiny Tamás: *Az Úr szépsége. Igehirdetés*

Weöres Sándor születésének 100. évfordulóján

5

IDÉZŐJEL – TISZTELET WEÖRES SÁNDORNAK

Petőcz András: *Az éjszaka csodái*

76

Kertész Eszter: *Erdő mellett • Magas és mély • A többiek*

78

Petrőczy Éva: *Zarándoklat*

79

Draskóczi Ágnes: *Üzenet*

79

Miklya Zsolt: *„Mit üzen a tél?” • Semmise-ének •*

Fénnyel, sárral • Csipkealátét talpak • Lelila álma

80–84

• égből földből gyűrt

Jász Julcsi: *mic sodabétfő*

84

Péczy Vera: *Csöngői templom*

85

Molnár Krisztina Rita: *Az vagyok annak*

85

Fenyvesi Félix Lajos: *A múzeumi platán • Nyári zsoltár •*

A csöngői evangélikus templomban • A mester

köszöntése • Az utolsó látogatás • Utószó

86–88

Molnár Illés: *Bolond Istók*

89

Író Cimborák és Illusztrátor Pajtások

90

SZÓBIRODALOM

Papp Máté: *A vers szélütése*

11

Kinyik Anita: *Esendő esernyő ég és föld között.*

Gondolatok Weöres Sándor költészetéről

Az elveszített napernyő című hosszútételekbe merülve

17

Molnár Illés: *A bolond bölcsessége. Tradicionalista*

depresszió és evangéliumi reménység Weöres Sándor

Bolond Istókjában

27

ISTEN MŰHELYE

Laborczy Dóra: *Szöveg és értelmezés. A bibliai*

hermeneutika kibívásai a 21. században

35

TÁRGY – KULTÚRA

Szőnyi István: *A milicista halála mindent visz?*

Szemponok és képelemzések Robert Capa

fotoinak újraértékeléséhez

41

SZEMLE

Érfalvy Lívia: *A teljesség felé törekvő költészet*

95

Szakolczay Lajos: *A teremtés megszállottjai*

97

Zászkaliczky Zsuzsanna: *Használni a költészetet*

100

Petrőczy Éva: *„Isten kedves írnoka”*

102

Hafenschér Károly (id.): *Három könyv Ferenc pápáról*

104

Kinyik Anita: *„A tökéletlenség ihletett izzása”*

106

Székely Gábor: *A rejtőzködő bibliafordító nyomában*

109

K. Sebestyén Nóra: *A valóság dörzspapírja*

110

Románné Bolba Márta: *Anyja örök*

112

Maszynek Csaba: *Egy kiállítás margójára*

113

Szőnyi István: *Egy elvesztegetett lehetőség*

115

Schneller János: *Reformáció és tolerancia*

118

TALÁLKOZÁSOK

Pomogáts Béla: *Weöres Sándor macskái*

53

Rónay László: *Emlékmorzsa Weöres Sándorról*

57

Petrőczy Éva: *Egy Weöres Sándor-levél 1969-ből*

58

K. Sebestyén Nóra: *Az álom íze. Weöres Sándor:*

Rongyszőnyeg/158.

60

Fábri Péter: *Weöres Sándor ismeretlen verse*

61

Karátson Gábor: *Irkafirka a házak falán*

62

DRASKÓCZI ÁGNES • ÉRFALVY LÍVIA • FABINY TAMÁS • FÁBRI PÉTER • FENYVESI FÉLIX LAJOS • HAFENSCHER KÁROLY (ID.) • HELTAI NÁNDOR • JÁSZ JULCSI • K. SEBESTYÉN NÓRA • KARÁTSON GÁBOR • KERTÉSZ ESZTER • KINYIK ANITA • LABORCZI DÓRA • MASZNYIK CSABA • MIKLYA ZSOLT • MOLNÁR ILLÉS • MOLNÁR KRISZTINA RITA • PAPP MÁTÉ • PÉCZY VERA • PETŐCZ ANDRÁS • PETRŐCZI ÉVA • POMOGÁTS BÉLA • ROMÁNNÉ BOLBA MÁRTA • RÓNAY LÁSZLÓ • SCHNELLER JÁNOS • SZABÓ B. ANDRÁS • SZAKOLCZAY LAJOS • SZÉKELY GÁBOR • SZŐNYI ISTVÁN • ZÁSZKALICZKY ZSUZSANNA

